

DER JUDE

צייטשריפט פיר אלע יודישע אינטערעסען

ערשיינט יעדע וואך — פערלאג: חברת „אחיאסף“.

קראקוי, אדר תרס״ב. — פיערטער יאהרגאנג. — Krakau 6 März 1902.

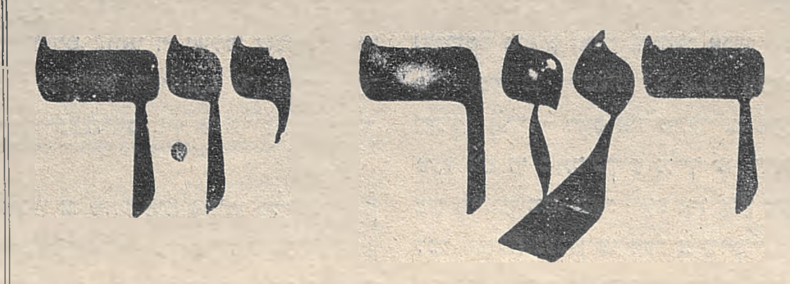
נומער 10

אינהאלט:

א) ארץ ישראל און דער אדעסער קאמיטעט. י. ל.
ב) דר. הערצל אין קאנסטאנטינאפעל.
ג) פאליטישע איבערזיכט. י. ל.
ד) אויס גאליציען. מ. הענעס.
ה) יודישע שטעדט און שטעדטליך. אמת.
ו) די יודישע וועלט.
ז) אלגעמיינע וועלט-נייעס.
ח) אין קבר. געדיכט. א. וואלט.
ט) דער לעהרער. ערצעהלונג. אברהם רייזען.
י) בעריל וואסער-פיהרער. ערצעהלונג. יהודה שטיינבערג.
יא) ערדציטערניש. י. ל.
יב) קליינע מענשעליך. פעלעטאן. שלום-עליכם.

IV. Jahrgang. **DER JUDE.** Nr. 10

דער פרייז פיר רוססלאנד:
גאנץ יאהרליך —.5 רובל.
האלב יאהרליך —.3 „
פיערטעל יאהרליך 1.50 „
מען קען אויך אויסצאהלען אין 3 ראטען:
ביים אבאנירען — 2 רובל
דען 1טען אפריל — „ „
דע 1טען אויגוסט — „ „
איינצעלנע נומערן 15 קאפ.— 30 העללער.
ענדערן די אדרעס קאסט 20 קאפ
די אדרעסע פיר רוסלאנד:
Издательство
„Ахіасафъ“, Варшава.

ציימשריפט
פיר אלע יודישע אינמערעסען.
ערשיינט יעדע וואך.
פערלאג: חברת „אחיאסף“.

אבאנאמענטס פרייז יאהרליך:
אסטרייך־אונגארן —.12 קראנען
האלביאהריג —.6 „
פירטעליאהריג —.3 „
דייטשלאנד —.10 מארק.
ארץ ישראל —.12 פראנק.
אנדערע לענדער —.15 „
אמעריקא. ענגלאנד —.10 שילינג
פרייז פון מודעות (אנצייגען):
פיר יעדער קליינע שורה פעטיט 20 העללער, 25 פפעניג, 10 קאפ.
די אדרעסע פיר עסטר.-אונגארן און אנדערע לענדער:
Administration Der Jude,
Krakau, Gertrudy 16.

Krakau, 6 März 1902. נומר 10 קראקויא, אדר תרס״ב.

ארץ־ישראל און דער אדעסער קאמיטעט.

אין דער איצטיגער ציוניסטישער בעוועגונג, ביי וועלכער מען איז תמיד פערטהון אין אגיטאציע און דרשות, פערגעסט מען אפט זעהר וויכטיגע פראקטישע ארבייטען. איינע פון זיי איז די ארבייט אין ארץ ישראל, מיט וועלכער עס פערנעמט זיך דער אדעסער פאלעסטינער קאמיטעט. אין פלוג דאכט זיך, ווי קען מען גאר אן אזא ארבייט פערגעסען. איז דען גאר דער ציוניזם מעגליך אהן ליעבע צו ציון? מיר זעהען אבער דאך, אז אין דערזעלבער צייט, ווען מען רעדט מיט התלהבות איבער די אויפלעבונג פון דעם הייליגען לאנד, איז מען גאנץ גלייכגילטיג צו אליץ, וואס עס ווערט נור אין אונזער לאנד געטהון, און בעת מען רעדט איבער די אויפלעבונג פון יודישען גייסט, איז מען אין גלייכער צייט גאנץ וועניג פעראינטערעסירט מיט דעם שטאנד פון ערציהונג אין אונזערע ארץ־ישראל׳דיגע שולען. די ארבייט פון דעם אדעסער פאלעסטינער קאמיטעט איז קליין, ווייל ער געפינט ניט צווישען די ציוניסטען די נויטהיגע הילף, וועלכע ער האט רעכט פון זיי צו פערלאנגען, און די ציוניסטישע חברות אונטערשטיצען צו וועניג דעם קאמיטעט, ווייל זיי פערשטעהען צו וועניג די חובות, וואס זיי האבען בנוגע אונזער לאנד און דער דארטיגער ארבייט. מען פערגעסט, אז ווי קליין עס זאל ניט זיין אונזער איצטיגע ארבייט אין ארץ ישראל, איז זי פאר אונז זעהר וויכטיג. די גרויסע קאלאניזאציאן, אויף וועלכע מיר האפען, אזוי ווי אויך יעדע גרעסערע ווייטערדיגע ארבייט קען אסך פערגרינגערט ווערען דורך די איצטיגע לאנגזאמע ארבייט. עס דארף דאך זיין קלאר, אז וואס מעהר שטארקע און קרעפטיגע יסודות מיר וועלען האבען אין לאנד, וועלען מיר אלין מעהר קענען אויפטהון שפעטער און אליץ גרינגער וועט זיין אונזער ווייטערדיגע ארבייט. צו יעדער גרויסער ארבייט מוז מען זיין צוגעגרייט און מיר ווילען טראכטען וועגען א גרויסער קאלאניזאציאן אהן שום הכנות. אין דער איצטיגער קליינער קאלאניזאציאן וואלטען מיר געדארפט זוכען די וועגען פאר אונזער ווייטערדיגע פראקטישע ארבייט. מיר האלטען דאס אבער פאר איבריג, און דערום קומט עס, אז נאך 20 יאהר ארבייט אין ארץ ישראל קענען מיר נאך אויך איצט ניט געבען קיין קלארע תשובה אויף די פראגע ווי צו קאלאניזירען. ווי אזוי זשע וועלען מיר קענען אנהויבען די גרויסע קאלאניזאציאן, כל זמן מיר האבען זיך ניט ארויסגעוויזען פאר פעהיג איינצוארדנען די ביז איצט געגרינדעטע קאלאניעס? אויף דעם לעצטען קאנגרעס האט מען אויף די פראגע ווי צו קאלאניזירען ארויסגעשטעלט א נייעם יסוד: שותפישע ארבייט אין די קאלאניעס. די פראגע איז אבער אויף דעם קאנגרעס צו גיך פערענטפערט געווארען. ספעציאליסטען, וואס האבען זיך מיט דער דאזיגער פראגע פערנומען, זענען זעהר מסופק, אויב שותפות איז לחלוטין מעגליך ביי ערד־ארבייט. נאר דער גרויסער כלל ציוניסטען האט שוין אין דעם נייעם געדאנק פון שותפות געפונען א גיכע און קלארע תשובה און האט זיך גיך בערוהיגט. דאס איז אליץ דערפאר, וואס מען אינטערעסירט זיך צו וועניג מיט דער לאגע פון ארץ ישראל, דעמיט בעגעהען אלע ציוניסטישע חברות א גרויסען פעהלער — א פעהלער, וועלכער קען ערקלערט ווערען, אבער בשום אופן ניט פערענטפערט ווערען.

צווישען די ציוניסטען ווערט איצט אליץ מעהר פערברייטעט דער געדאנק, אז חוץ ריין ציוניסטישער ארבייט מוז אלצדינג געטהון ווערען וואס עס קען נור פערבעסערן די יודישע לאגע אין אלע לענדער. מיר זאגען, אז מיר טארען דאס יודישע פאלק ניט לאזען ווערען אליץ פעראָרימטער און אונוויסענדער. מיר זאגען מיט רעכט, אז מיר זענען מחויב אלצדינג צו טהון, וואס עס קען נור מאכען די יודען געזינדער, געבילדעטער און רייכער. רעדענדיג פון אלע לענדער, וואוהין דער ביטערער גורל האט אונז פערווארפען, דארפען מיר דאך געוויס פריהער פאר אליץ טראכטען וועגען ארץ ישראל, וועגען דעם לאנד, וואוהין מיר ווילען צוריק די יודען צונויפקלויבען. איטליכעס קערענדיל, וואס ווערט פערזייט אין ארץ ישראל, דארף אונז טייער זיין. מיר אבער לאזען פערפוילט ווערען די קערענדליך און מיר לאזען פאוויאנעט ווערען אפילו די שוין אויפגעגאנגענע שפראצונגען. אונזער ארבייט אין ארץ ישראל געהט ניט פארויס. אין פיעל פרטים זענען מיר אויך געגאנגען צוריק. די שולע אין יפו און די קינדערשולען אין די קאלאניעס, מיט וועלכע עס זענען געוועזען פערבונדען אונזערע בעסטע האפנונגען, ווערען צו ביסליכווייז אליץ מעהר איבערגעמאכט אין פראסטע חדרים אויף דעם אל־

טען שניט מיט די אַלטע שענע אָרדנונגען. און דאָס איז אין ארץ ישראל, אין דעם איינציגען לאַנד פון דער וועלט, וואו די שולען שטעהען אין גאַנצען אין אונזער אייגענעם רשות און וואו די תנאים פון לעבען מאַכען אונז גרינגער ווי אומעטום די דורכפיהרונג פון אונזער נאַציאָנאַלען פראָגראַם אין דער ערציהונג.

מיר אָבער ווילען ניט האָבען צו טהון מיט אַזוינע קליינינקייטען און רעדען נור פון אַ גרויסער קאָלאָניזאַציאָן און פון אוניווערזיטעטען אין ארץ ישראל, בעת מיר קענען ניט אַוועקשטעלען אויף בעסערע יסודות די עטליכע נעגרינדעטע קאָלאָניעס און די עטליכע קינדערשולען. די שוואַכקייט פון אונזער אַרבייט אין ארץ ישראל קומט אָבער ניט דערפון, וואָס אונזערע כחות זענען שוין אַזוי קליין, נאָר דערהויפט דערפון, וואָס מיר אינטערעסירען זיך צו ווייניג מיט ארץ ישראל און מיר טהוען אַ גאַנץ קליינעם טהייל פון דעם, וואָס מיר וואָלטען געקענט און געדאַרפט טהון.

שולדיג אין דעם זענען מיר אַלע, אָבער אַ גרויסער טהייל פון דער דאָזיגער שולד פאַלט אויף דעם אָדעסער פאַלעסטינער קאָמיטעט אַליין. ער האַלט ניט אויף דאָס אינטערעס צו דער אַרבייט אין ארץ ישראל. אַדרבה, ער שלעפערט נור איין דאָס ביסעלע אינטערעס, וואָס איז פאַרהאַן. יעדער צובונד צווישען איהם און די חברים איז אין גאַנצען אָבגעריסען. ער טהוט גאָר נישט, כדי מען זאָל וויסען פון זיין אַרבייט אין ארץ ישראל און פון די פראַגען, מיט וועלכע ער פערנעמט זיך. דער קאָמיטעט דרוקט נאָך כלומרשט די פראָטאָקאָלען פון זיינע אסיפות, אָבער ווי פון יוצא ווענען דרוקט ער זיי מיט אַ גאַנצען יאָהר שפעטער נאָך די אסיפות.

צו וואָס דאַרף מען אַזוינע פראָטאָקאָלען? ווער לייענט זיי? דאָס פאַסט נור פאַר חברות, וואָס פערנעהמען זיך מיט חקירות איבער אַלטע זאַכען, דאַן איז באמת ניט וויכטיג, צי די פראָטאָקאָלען ווערען געדרוקט מיט אַ יאָהר פריהער אָדער שפעטער, אָבער ווי אַזוי קען מען ביי לעבעדיגע וויכטיגע פראַגען אָבהאַלטען די פראָטאָקאָלען אויף אַ גאַנץ יאָהר, — דאָס איז שווער צו פערשטעהן. האָט אָבער דער קאָמיטעט ניט די מעגליכקייט גלייך צו דרוקען זיינע פראָטאָקאָלען, (האָטש מיר ווייסען ניט, פאַר וואָס איז אַזאַ מעגליכקייט ניט פאַהראַן), זאָל ער לכל הפחות געבען צו דער צייט קורצע ידיעות וועגען זיינע אַרבייטען און וועגען דער לאַגע אין ארץ ישראל, כדי מען זאָל וויסען, וואָס דער קאָמיטעט טהוט און וואָס די חברים האָבען צו טהון. די ידיעות פון קאָמיטעט קענען זיין דאָס איינציגע מיטעל, מיט וועלכען מען קען אויפהאַלטען און שטאַרקען דאָס אינטערעס צו דער אַרבייט אין ארץ ישראל און צו דער אָדעסער פאַלעסטינער חברה. פאַר וואָס אָבער טהוט דאָס ניט דער קאָמיטעט?

אויף דער פאַראַיאָהריגער אַסיפה פון דער אָדעסער חברה איז בעשלאָסען געוואָרען זיך אָבצוגעבען מעהר ווי פריהער מיט דער קינדערערציהונג אין די קאָלאָניעס. לויט דעם ראָזיגען בעשלוס דאַרפען די שולען קריגען מעהר שטיצע און געפינען אַ גרעסערע השגחה פון דעם אָדעסער קאָמיטעט. וואָס זשע האָט דער אָדעסער קאָמיטעט געטהון אין דעם? פאַר וואָס הערען מיר איצט ווידער, אַז די שולען פאַלען אַלץ נידריגער? נאָר אַ תשובה אויף די דאָזיגע פראַגען וועלען מיר מסתמא ערשט געפינען אין די פראָטאָקאָלען פון קאָמיטעט — איבער אַ יאָהר אַרום.

י. ל.

דר. הערצל אין קאָנסטאַנטינאָפעל.

„די וועלט" איז מודיע פון 20־טען פעברואַר: „דר. הערצל איז איינגעלאַדען געוואָרען קיין קאָנסטאַנטינאָפעל, וואָהין ער איז אַוועק־

פעליעטאָן.

קליינע מענשעליך

מיט קליינע השגות.

בילדער
פון שלום־עליכם.

XII.

ווען איך בין ראָטשילד.

ווען איך בין ראָטשילד — אַזוי האָט זיך אָנגערופען אַ כתריליווקער גמרא־מלמד רב אַלי־מאיר צו זיינע תלמידים, בשעת זיין ווייב דרייזיל די רביצין איז צוגענאַנגען צו איהם איין מאָל אין אַ דאָנערשטאָג מאָנטאָג אויף שבת און ער האָט ניט געהאַט — ווען איך בין ראָטשילד, טרעפט וואָס איך טהו? (בשעת־מעשה נעמט רב אַלי־מאיר אַ גוטען שמעק טאַבעקע) ראשית־חכמה פיהר איך איין אַז אַ ווייב זאָל תמיד האָבען ביי זיך אַ דריי־עריל, בכדי זי זאָל פערשפאָרען דולען אַ ספאָדיק אַז סע קומט דאָנערשטאָג, והשנית לייז איך אויס די שבת'דיגע קאַפאָטע, אָדער ניין, דעם ווייבס קעצענעם בורנוס, — לאָז זי אויפהערען פיקען אין קאָפ אַריין אַז ס'איז איהר קאַלט, און קויף אַוועק די דאָזיגע שטוב אינגאַנצען מיט אַלע דריי חדרים מיט דער קאַמער מיט'ן קעלער מיט'ן בוידעם מיט הכל בכל מכל כל פלעקיל. — לאָז זי ניט זאָגען אַז ס'איז איהר איינג; נאַ דיר צוויי חדרים, קאָך דיר, באַק דיר, וואַש דיר, בראָק דיר און לאָז מיך צורוה, איך זאָל קאָנען קנעלען מיט אַ ריינער קאָפ! נישטאָ קיין דאגות פרנסה, מע בעדאַרף נישט קלעהרען, וואו נעמט מען אויף שבת — מחיה־נפשות! די טעכטער אַלע התונה געמאַכט, אַראָב אַ האַרב פון די פלייצים — וואָס פעהלט מיר?... הויב איך אָן ארומקוקען זיך אַביסיל אויף דער שטאָדט. דאָס ערשטע בין איך מנדר אַ נייעם דאַך איבער'ן אַלטען בית־המדרש, לאָז אויפהערען קאַפען אויפ'ן קאָפ בשעת מע שטעהט „שמונה־עשרה"; און להבדיל דאָס מרחץ בויע איך איבער אויפ'ס ניי. ווארום ניט היינט מאָרגען — עס וועט דאָרט מוזען זיין איין אומגליק חס־ושלום, טאָמער פאַלט דאָס אום אַקוראַט בשעת יודען באָדען זיך. און ווי באַלד די באָד, מוז מען שוין דאָס הקדש אַוודאי צעוואַרפען, און אנידערשטעלען אַ בקור־חולים, אָבער טאַקי וואָס אַ „בקור־חולים" הייסט, מיט בעטליך, מיט אַ דאָקטאָר מיט רפואות, מיט יוכליך אַלע טאָג פאַר די חוליים, ווי עס פיהרט זיך אין לייטישע שטעדט, און אַ „מושב זקנים" זאָל זיין, אַלטע יודען לומדים זאָלען זיך ניט וואַלגערן אין בית־המדרש ביי דער הרובע, און אַ חברה „מלבוש ערומים" אָרימע קינדער זאָלען ניט אַרומגעהן, איך בעט איבער אייער כבוד, מיט די פיפקעס אין דרויסען, — און אַ חברה „גמולת־חסדים", אַז איטליכער יוד, סאַי אַ מלמד, סאַי אַ בעל־מלאכה, סאַי אַ סוחר אפילו זאָל פערשפאָרען צאָהלען וואוכער, נישט דאַרפען פערמשכנ'ען דאָס העמד פונ'ם לייב, און אַ חברה „הכנסת כלה", אַז וואו ערגיץ איין אָרים מיידיל נעביך אַ דערוואַכסענע זאָל מען זי אויסקליידען ווי עס געהער צו זיין און — חתונה מאַכען (בשעת מעשה טהוט רב אלי מאיר אַ זיפץ און אַ קוק אויף פעסעלע זיין טאָכטער, אַ מיידיל פון אַ יאָהר דרייסיג מיט ברענענדיגע האָר און מיט קלייען אויפ'ן פנים), און נאָך כדומה אַזעלכע חברות פיהר איך איין ביי אונז אין כתריליווקע... נאָר וואָס איז שייך עפים דוקא נור ביי אונז אין כתריליווקע? אומעטום, וואו עס געפינען זיך נאָר אחינו בני ישראל, פיהר איך איין אַזעלכע חברות, אומעטום אויף דער גאַנצער וועלט! און בכדי עס זאָל זיך פיהרען מיט אַ סדר ווי עס געהער צו זיין — טרעפט וואָס טה

געפאהרען ענדע פאריגער וואך. אויף דער דאזיגער רייזע האט איהם בענלייט ה׳ יוסף קאען, איינער פון די משגיחים (גאווערנארס) פון דער יודישער קאלאניאל־באנק אין לאנדאן. די גאנצע צייט, וואס דר. הערצל האט זיך אויפגעהאלטען אין קאנסטאנטינאפעל, איז ער געווען דער גאסט פון סולטאן.

פאליטישע איבערזיכט.

די אונארדנונגען אין שפאניען.—די אונארדנונגען אין טריעסט.— די איטאליענישע טראהנרעדע. — דאס איטאליענישע מיניס־טעריום. — די ווירקונג פון דעם ענגליש־יאפאנישען בונד.

די לעצטע וואך איז געווען רייך מיט אונרוהען, וואס האבען זיך פארגעשפיעלט אין בארצעלאנא פון שפאניען און אין טריעסט פון עסטרייך. די אונרוהען זענען איןביידע ערטער געווען ארויסגערופען פון שטרייקענדע ארבייטער. אין שפאניען איז נאך איהר אומגליקליכער מלחמה מיט אמעריקא דאס לאנד שטארק פעראָרימט געווארען. שפאניען האט פערלארען איהרע קאלאניעס אין די ווייטע לענדער און דורך דעם האט זי פערלארען פיעל וויכטיגע מערק פאר איהרע סחורות. כדי צו דעקען די גרויסע חובות, וואס די רעגירונג האט געמוזט מאכען צוליעב דער מלחמה, זענען ארויפגעלעגט געווארען אויף דאס פאלק גרויסע אבצאהלונגען. די גרויסע צרות, וואס שפאניען איז אויסגעשטאנען דורך די מלחמה, האבען איהר רעגירונג ניט קליגער געמאכט. זי זארגט אויך איצט ניט ווי צו פערבעסערען די לאגע פון דעם ארימען פאלק און לעגט ארויף אזוי ווי פריהער די גאנצע שווערקייט פון איהרע פעהלערן אויף די ארימע ארבייטער. עס פערשטעהט זיך, אז די אונצופרידענהייט געגען די רעגירונג איז דערום אין שפאנישען פאלק זעהר שטארק, און ביי יעדער געלעגענהייט ברעכען דארט אלץ אויס גרויסע און געפעהרליכע בונטען. די איצטיגע אונארדנונגען האבען זיך אנגעהויבען מיט א שטרייק פון מעטאלארבייטער, וואס האבען פערלאנגט, מען זאל בערשטימען די צייט פון ארבייט נור אויף 9 שעה אין טאג. צו זיי זענען צוגעשטאנען אלע אנדערע ארבייטער און אונצופרידענע, און מיט אמאל איז אויסגעוואקסען די צאהל פון די שטרייקענדע אין 80 טויזענד מענשען. די שטרייקענדע האבען אויך געקראגען געוועהר און אנגעהויבען צו ראבעווען די קראמען. געגען די שטרייקענדע האט געמוזט ארויסטרעטען דער חיל. עס איז ענטשטאנען א שרעקליך געשלעג צווישען די סאלדאטען און דעם המון, בלוט האט זיך געגאסען אין די גאסען. 40 מענשען זענען דערהרג׳עט, פיעל זענען פערוואונדעט. איצט הויבען שוין אן די אונארדנונגען איינגעשטילט צו ווערען, אבער אזא ווילדקייט, מיט וועלכער עס האט זיך אויסגעצייכענט דער בונט אין באראצעלאנא, און די אפטקייט, מיט וועלכער אזוינע בונטען חזר׳ן זיך איבער אין שפאניען, ווייזען גענוג קלאר, ווי אונזיכער עס איז די דארטיגע פאליטישע לאגע.

די אונארדענונגען אין טריעסט האבען זיך אויך אנגעהויבען מיט א שטרייק פון די ארבייטער ביי די שיפען. זיי האבען אויך גלייך צוגעצויגען צו זיך אלע אנדערע ארבייטער. די אונארדענונגען האבען דערום אנגענומען א געפעהרליכען כאראקטער. די פאליציי האט די אונארדענונגען ניט געקענט איינשטילען און מען האט געמוזט אנקומען צו דער הילף פון מיליטער. ערשט נאכדעם ווי די סאלדאטען האבען אנגעהויבען שיסען און מען האט 11 מענשען דערהרג׳עט און פיעל פערוואונדעט, איז אין טריעסט שטיל געווארען. דער פארלאמענט האט בעשטימט א קאמיסיע, כדי אויסצופארשען די ריכטיגע סבה פון די אונארדנונגען. מען רעכענט, אז זיי זענען געווען אויפגעהעצט פון איטאליענישע רעדעלפיהרער, וועלכע זענען געקומען קיין טריעסט אויפצורייצען

איך? איך מאך אויף אלע חברות איין חברה א גרויסע, א „צדקה גדולה" חברה, וואס ניט אכטונג אויף אלע חברות, אויף אלע יודען, דאס הייסט אויף דעם כלל ישראל, אז יודען זאלען אומעטום האבען פרנסה און לעבען אין אחדות און זאלען זיצען אין די ישיבות און לערנען: חומש מיט רש״י מיט גמרא, מיט תוספות, מיט מהרש״א, מיט אלע שבע חכמות און מיט אלע שבעים לשון, און אויף אלע ישיבות זאל זיין איין ישיבה א גרויסע, אין דער ווילנא געוויינטליך, וואס פון דארטען זאלען ארויסגעהן די גרעסטע לומדים אין דער וועלט, און אלסדינג זאל זיין אומויסט, „על חשבון הנביר", און אלסדינג זאל זיך פיהרען מיט א סדר און מיט א פלאן, עס זאל ניט זיין קיין „געב־מיר־נא־דיר". און אלע זאלען אינזינען האבען נור „טובת הכלל", נור טובת הכלל!... און בכדי מע זאל קאנטן טראגען אויפ׳ן קאפ דעם „כלל", בעדארף מען דאך בעווארענען דעם „פרט" און מיט וואס קאן מען בעווארענען דעם פרט? געוויינטליך מיט פרנסה; ווארום פרנסה — הערט איהר — דאס איז דער רעכטער עיקר; אהן פרנסה קאן נישט זיין קיין אחדות; איבערן שטיקל ברויט, משטיינס געזאגט, איז איינער דעם אנדערען יורד לחייו, קאפאל יענעם קוילען, די אויגען ארויסנעמען!...

אזוי איז ביי יודען, און אזוי איז ביי זיי להבדיל, און אזוי איז אומעטום אויף דער גאנצער וועלט, אומעטום קנאה, אומעטום שנאה, און דערפון נעמען זיך אלע צרות אויף דער וועלט, אלע אומגליקען ניט דא נעדאכט, מיט אלע רדיפות, מיט אלע הריגות, מיט אלע רציחות און מיט אלע מלחמות...

די מלחמות — דאס איז, הערט איהר, גאר א שחיטה פאר דער וועלט! ווען איך בין רויטשילד, מאך איך אויס מלחמות. אבער טאקי לחלוטין אויס!

ווערט איהר דאך פרעגען ווי אזוי?

נור מיט געלד! איך וועל אייך געבען צופערשטעהן, וועט איהר פערשטעהן.

למשל, דער איינגלענדער, זאגט מען, האט זיך גענומען צו די בויערען וויל זיי ארויסרויכערען פונ׳ם לאנד. פאר וואס? פאר ווען? פאר גארנישט. ער וויל צונעמען ביי זיי דאס גאלד... צי אשטיינער, אט דערצעהלט מען אז די דייטשען מיט די פראנצויזען מיט די איבעריגע דארטען האבען זיך צונויפגעזעצט צו קיטאיי, מיט א קאנטשיק אין האנד, און ווילען איהם לערנען דרך־ארץ, ער זאל זיך אבשערען דאס צעפיל און אנטהון הויזען. וואס ארט דאס אייך? יענער וויל זיך געהן דוקא מיט א קליידיל און דוקא מיט א צעפיל—לאז ער זיך געהן געזונדערהייט אפילו מיט׳ן קאפ אראב מיט די פיס ארויף, וועמענס עסק איז דאס? צי א שטיינער נעמט דעם טערק מיט דער רויטער יארמעלקע. וואס האט מען צו איהם וואס מע וויל זיך מיט איהם צעטהיילען?...

און ווי באלד מע שמועסט פון לשון טהיילען זיך, וויל דאך איטליכער דאס בעסטע שטיקל. דער זאגט: „נעמט אייך סטאמבול און ניט מיר דעם באספאר"! און דער זאגט: „נאט א י י ך אב סטאמבול און ניט מ י ר דעם באספאר"! קומט צוגעהן א דריטער און זאגט: „ווייסט איהר וואס, שלאגט אייך ביידע קאפ אין וואנט מיט׳ן סטאמבול און מיט׳ן באספאר, אבי לאם איך מיר פערנעמען די דארדענעלען!"... ווערט א ויצעקו: דארדענעלען? וואס הייסט, מיר ווילען אייך לאזען פערנעמען די דארדענעלען? די דארדענעלען זענען א רשות־הרבים, אלעמענס דארדענעלען... בקצור דארדענעלען אהער, דארדענעלען אהין, — מע דארדענעלט אזוי לאנג, ביז מע הויבט אן שיסען פון הארמאטען און מענשענס בלוט גיסט זיך ווי וואסער און רינט טייכענווייס גלייך אין ים אריין. אט האט איהר אייך דארדענעלען!...

די דאָרטיגע איטאַליענער גענען די עסטרייכישע רעגירונג. די פרעמדע איטאַליענער, אויף וועלכע מען האָט געהאַט אַ חשד, זענען ארויסגעטריבען געוואָרען.

אַ מערקווירדיגע טראַהנרעדע האָט געהאַלטען דער איטאַליענישער קעניג ביים עפענען פון זיין פּאַרלאַמענט. אין איהר זעהען מיר אַ זעלטענע איידעלקייט פון גייסט און אַ מערקווירדיגע פרייהייט און הויכקייט פון געדאַנקען.

קודם כל דריקט אויס דער איטאַליענישער קעניג זיין פרייד איבער דעם הסכם צווישען דעם טראָהן און דעם פּאַרלאַמענט. ער האָפט, אַז דער פּאַרלאַמענט וועט פעראייניגען די ליבעראַלע און פרייע געדאַנקען מיט דער נאַציאָנאַלער פּאָליטיק. ווייטער רעדט דער קעניג פון דער נויטהיגקייט צו זאָרגען פאַר די אָרימע קלאַסען פון פאָלק; „מיר דאַרפען מעהר כבוד לעגען אויף די אַרבייט, זאָגט דער קעניג, און מיר דאַרפען זעהן צו פערבעסערען די לאַגע פון די אַרבייטער". צווישען די וויכטיגע פּראָיעקטען, וואָס ווערען פאָרגעלעגט דעם פּאַרלאַמענט, ווערען גערעכענט דער פאָרשלאַג וועגען גט'ן און וועגען קינדער, וואָס זענען געבאָרען אָהן חופּה וקדושין. די דאָזיגע קינדער, ווערט פאָרגעשלאָגען, וועלען קענען צוגעשריבען ווערען צו די עלטערן און קריגען די רעכטע גלייך מיט כשר'ע קינדער. דער קעניג רעדט ווייטער וועגען דער אמונה. ער האַלט פאַר נויטהיג, אַז די רעגירונג און אמונה זאָלען זיין אין גאַנצען אָבגעזונדערט איינע פון דער אַנדערער: די רעגירונג זאָל זיך ניט מישען אין די ענינים פון אמונה און די גייסטליכע אָבער טאָרען זיך ניט מישען אין די ענינים פון דער מלוכה. אַלע אמונות האָבען גלייכע רעכטע און דאַרפען געאַכטעט ווערען, און יעדע מיינונג איבער רעליגיאָן טאָר ניט געשטערט ווערען. איבערגעהענדיג צו דער אויסלענדישער פּאָליטיק רעדט דער קעניג איבער דעם שלום מיט אַלע מלוכית און דערמאָנט אויך די טריישאַפט אין דעם דרייבונד.

די רעדע איז אָנגענומען געוואָרען מיט שטאַרקע אַפּלאָדיסמענטען. קיין גרויס צופרידענהייט האָט זי אָבער ניט אומעטום געפונען. דאָס האָט זיך גלייך אַרויסגעשטעלט, אַז מען האָט געדאַרפט קלויבען אַ פּרעזידענט פון פּאַרלאַמענט. פיעל מיטגליעדער פון פּאַרלאַמענט האָבען ניט געוואָלט אָבגעבען זייערע שטימען פאַר די קאַנדידאַטען, וואָס האַלטען פאַר די רעגירונגס פּאָליטיק, און דער פּרעזידענט איז ניט געוואָרען אויסגעקליבען.

דער מיניסטער צאַנאַרדעלי מיט זיינע חברים, וואָס שטעהען אין גאַנצען אויף די יסודות, וועלכע זענען אויסגעדריקט געוואָרען אין דער קעניגליכער רעדע, האָבען דערום געמוזט זיך אָבזאָגען פון זייערע שטעלען. וואָס פאַר אַ מיניסטעריום עס וועט איצט אויסגעקליבען ווערען, איז דערווייל נאָך ניט בעקאַנט.

דער ענגליש־יאַפּאַנישער בונד האָט שוין געהאַט אַ ווירקונג אויף די פּאָליטיק אין דעם ווייטען מזרח. די פעראייניגטע שטאַטען פון אַמעריקא האָבען אַרויסגעשטעלט די פאָדערונג, אַז זיי פערלאַנגען דיזעלבע לגאַטעס און קאָנצעסיעס אין מאַנדזשוריען, וועלכע רוסלאַנד פערלאַנגט פאַר זיך. רוסלאַנדס תשובה איז נאָך דערווייל ניט בעקאַנט.

י. ל.

אויס גאַליציען.

ג.

(אמעריקא אין גאַליציען. — נישט אַלץ איז מאָדע. — אַ חשוב'ער מת. — וועניגער אַ פאלטאַוועער חסיד.)

גאַליציען הויבט אָן נאָכטהון אַלע נייע מאָדעס, אפילו פרעמדע פון גאַנ'ץ ווייט, פ'ין אמעריקא. דאָרט, אין אַמעריקא, איז אין דער לעצטער צייט, ווי ס'איז מאָנכען צייטונג-לעזער בעוואוסט, שטאַרק אריין אין דער מאָדע: היילען קראַנקע מיט תּפלות. די מאָדע איז דאָן אַריבער נאָך דייטשלאַנד און האָט דאָרט אָנגעמאַכט אַ גרויסען רַעש. די בערלינער פּאָליציי האָט ענטדעקט, אַז די אמעריקאַנישע חברה „תּפלה־דאָקטוירים" האָט געפונען אַ אַנהענגער אין אַ דירעקטאָר פון אַ בערלינער גימנאַזיום, און צו איהם אין דאָס הויז, פון וועלכען ס'דאַרף אַרויסגעהן „ליכט און וויסענשאַפט", האָבען אָנגעהויבען שיטען זיך מהנות־ווייז קראַנקע און דערשלאָגענע, אָרים און רייך, פּראָסטע לייט און אַריסטאָקראַטישע, כדי צו געפינען דאָרט אַ ישועה פאַר פערשידענע קריינק. די נייע מאָדע האָט אַרויסגערופען אין בערלין אַ שטורם אין אַלע צייטונגען, וועלכע האָבען זיך געקלאָגט איבער דעם טרויריגען פאַקט, וואָס איצט, אין 20-סטען יאָהרהונדערט, קען נאָך הערשען אַזאַ פינסטערקייט און פאַנאַטיזם, און דער דייטשער קייזער האָט זיך אויסגעדריקט, אַז ער וועט קיינעם ניט אָננעהמען אין זיין הויף, ווער עס וועט נור האָבען די גרינגסטע קֳרבות צו די „תּפלה־דאָקטוירים"!

נו, ביי אונז אין גאַליציען איז די מאָדע אפילו נישט ניי, גאַליצישע און פּוילישע יודען ווייסען שוין פון כּמה וכמה יאָהרען צו דערצעהלען וועגען „גוטע-יודען" און רבּי'ס, וואָס קענען היילען אַלע קריינק און צרות פון אַ מענשען, אָהן שום רעצעפּטען און דאָקטאָרסקע מיטלען, נור מיט זייער תפלה, פאַר אַ פּדיון פון עטליכע גילדען. דאָס האָבען מיר גאַליציאַנער נישט בעדאַרפט לערנען אין דער פרעמד; דעם מאָדנעם אַרטיקעל, וואָס דייטשלאַנד הויבט אָן צו בעציהען אין אָנהויב

אָבער אז איך קום צו זיי און זאָג: „שאַ, ברידערליך, לאָזט זיך דינען, און וואָס געהט דאָ ביי אייך איינענטליך דער גאַנצער סכסוך? איהר מיינט דען די הגדה? איהר מיינט דאָך די פּאָליטשיקעס! אמעהר נאָט אייך, איהר האָט ביי מיר אַ גמילת־חסד, עטליכע מילליאָרד; נאָט וועט אייך העלפען, וועט איהר מיר אויסצאָהלען..."

פערשטעהט איהר? אי איך האָב געמאַכט אַ גוט געשעפט, אי מען־שען הערען אויף קוילען איינס דאָס אַנדערע ווי די אָכסען אומזיסט און אומנישט. און ווי באַלד אזוי, היינט צו וואָס בעדאַרף מען דאָס כּלֵיי־זַיִן, מיט'ן חַיִל, מיט'ן גאַנצען טאַראַראַם? אויף כפּרות! און ווי באַלד אויס מלחמות, איז דאָך אויס שנאה, אויס קנאָה, אויס טערק, אויס איינגלענדער, אויס פראַנצויז, אויס ציניינער, אויס יוד להבדיל — די גאַנצע וועלט בעקומט נאָר דעמאָלט איין אַנדער פנים, ווי אין פּסוק שטעהט ביי אונז געשריבען: וְהָיָה און עס וועט זיין, בּיוֹם הַהוּא אַז משיח וועט קומען..."

און אפשר, האַ?... ווען איך בין רויטשילד, קאָן זיין, אז איך בין נאָר מְבַטֵּל דאָס געלד. אויס געלד! וואָרום וואָס איז דען געלד? געלד איז דאָך נור אַ הסכּם, אַיין איינגערעדטע זאַך, נישט מעהר ווי אַ יֵצֶר־הָרָע, אַ תּאוה, איינע פון די גרעסטע תאוות וואָס אַלע ווילען דאָס האָבען... אָבער אַז סע זאָל לחלוטי'ן גאָר ניט זיין קיין שום געלד אויף דער וועלט, וואָלט דאָך דער יצר־הרע ניט געוועזען אזוי גרויס, און די תאוה וואָלט ניט געוועזען קיין תּאוה. איהר פערשטעהט צי ניין? אי וואָס? איז דאָך די קשיא, וואו וואָלט מען דעמאָלט גענומען אויף שבת? (רֶב אלי מאיר פערטראַכט זיך, טהוט אַ רייב דעם שטערען און אַ טאַפּ אין אַלע קעשענים).

איז דער תירוץ: למאַי וואו וועל איך איצטער נעמען אויף שבת?...

(פאָרטזעטצונג קומט).

פֿון 20־סטען יאָהרהונדערט פֿון אַמעריקא, דעם אַרטיקעל פֿיהרען מיר פוילישע יודען בּרוּך־הַשֵם זייט אָנהויב פֿון 19־טען יאָה־הונדערט און אפשר נאָך אַ ביסיל פֿריהער. נ"י, שפּאָנעל־ניי איז ביי אונז נור די מאָדע פֿון אַמעריקאַנישע רעקלאַמען, מיט וועלכע דער אַרטיקעל הויבט זיך אָן ביי אונז צו בעדינגען.

די לעזער פֿון „יוד" געדענקען נאָך געוויס דעם נוסח פֿון אַ נוט־יודישער רעקלאַמע, וועלכע ה' אֱמֶת האָט אונז איבערגעגעבען אין זיינע „שטעדט און שטעדטליך" מיט אַ צייט צוריק. איצט האָט זיך בעוויזען אין קראָקוי אַזאַ מין אַמעריקאַנישער רעקלאַמען־מאַכער אין דער געשטאַלט פֿון אַ „תפלה־דאָקטאָר" — אָדער, ווייל ס'איז דאָך אַ יוד, רופֿען מיר איהם ליעבער ביים יודישען נאָמען „רבי" אָדער „בעל־מופת" — און פֿערפּלייצט די שטאָדט מיט געדרוקטע צעטליך אויף דעם דאָזיגען נוסח, וואָס מיר גיבען דאָ איבער וואָרט פֿאַר וואָרט:

„ב"ה

„מיר מאַכען בעקאַנט אז עס געפֿינט זיך אין לאָקאָ היער אַ ר ב י ער „קען פֿערשיעדענע סגולות וואָס ער האָט בקבלה פֿון זיינע עלטערן הצדיקים „תלמידים פֿון דעם בעל שם ער האָט שוין פֿיעלע מענשען טובות געטהון אויך „וועגען נשואות חן בייא גראָססע הערךן אין געוויססע סגולות דער געפֿאללענע „קראַנקהייט בעהיטע גאָטט. אויך געוויססע סגולות צו ראַמאַטיזין. ער איז יא „בעקאַנט פיר איין בעל מופת ער האָט צייגניססע פֿין גרויסע לייטע אין פֿין „גרויסע רבנים. בייא ארמע נעמט ער קיין געלד דער וואָס קימט צו איהם האָט „קיין חרטה. ער לאָזשירט אין יאַקובס גאַססע נומר 6 I שטאָק ביים פֿישפלאַטץ

ש. ראַבינאַווי."

ווי איהר זעהט, דאַרף מען גאָר נישט פֿאָהרען קיין ב ע ר ל י ן, אום צו זעהן אַ נייע אַמעריקאַנישע מאָדע. מיר האָבען ביי זיך איצט אַ שטיק אַמעריקא, וואָס פֿאָהרט אַרום איבער גאַנץ גאַליציען, דען אויף די צעטליך איז נישט געדרוקט די וואָהנונג פֿון דעם בעל־מופת, נאָר דאָס ווערט צוגעשריבען אין יעדער שטאָדט, וואוהין ער קומט; און טאָקי דער מין רעקלאַמע, אַז „ביי אָרמע נעמט ער קיין געלד" איז אַזוי ניי, אַז דער גרעסטער אַמעריקאַנישער רעקלאַמען־שווינדעל האָט זיך נישט מיט וואָס איבערצונעהמען אַקעגען איהם...

דער חִלוּק איז אָבער צווישען אַמעריקא, בערלין און קראָקוי — וואָס אין אַמעריקא האָט דער עולם באַלד דערקענט דעם שווינדעל פֿון דער חברה „תפלה־דאָקטוירים", און איהר פֿאָרשטעהערין, אַ געוויסע פֿרוי ע ד ד י, האָט געפֿונען פֿאַר נויטהיג זיך צו זוכען אַנ'אַנדער היים. אין דער נייער היים וויעדער, אין בערלין, איז פֿאַרהאַן אַ שטרענגער בעל־הבית, וואָס דערלאָזט נישט, אַז דער אַמעריקאַנישער אורח זאָל ביי איהם אַזוי לאַנג טרייבען זיין פֿינסטער שפּיעל, ביז דער עולם וועט אַליין קומען צום שכל און דערקענען דעם שווינדעל. — אויך ביי אונז האָט די פּאָליציי בעקומען אַזאַ רעקלאַמעצעטעל אין די הענד און האָט דעם בעל־מופת אַרעסטירט. נאָר ער איז באַלד אַרויס פֿריי, ווי עס הייסט, אויף השתדלות פֿון יודען בני־רחמנים וואָס קענען ניט ליידען אַ חלול־השם, אַז אַ „נוטער־יוד" זאָל זיצען אין תפיסה. איצט וועט ער ווידער קענען עוסק זיין אין זיין הייליגער מלאכה, דאָ אָדער אין אַנדערע שטעדט, וואָרום וועמען אַרט דאָס אַז יודישע גראָשענס פֿאַלען אַריין אומזיסט און אומנישט אין די הענד פֿון „תפלה־דאָקטוירים", אָדער ווי זיי הייסען אויף יודיש: „רבי'ס" און „בעלי־מופת"? וועמען אַרט דאָס, למשל, וואָס די פֿינסטערקייט און דער פֿאַנאַטיזם הויבען אָן אין אונזער יודישער גאַס אויפֿ'ס ניי צו בליהען און צו פֿערברייטען זיך מיט הילף פֿון מאָדנע נייע מיטלען, מיט אַמעריקאַנישע רעקלאַמען?

אפשר אונזער אינטעליגענץ? איך גלויב נישט, אויב זי האָט צייט דערצו. זי איז בעשעפֿטיגט מיט פּאָליטיק און אַרבייט איבער מעשים — טאָקי בשותפות מיט די חסידים; נאָר אומקוקען זיך צווישען זייערע נייע פֿריינד און זעהען זיי עפֿענען די אויגען, אויפֿקלערען זיי, ווי נויטהיג עס איז שוין אַוועקוואַרפֿען אַמאָל די נאַרישקייטען און די אמונה אין סגולות פֿון יעדען, ווער עס רעקלאַמירט זיך „מיט צייגניסע" פֿאַר אַ „בעל מופת" — דאָס איז שוין צו פֿיעל פֿערלאַנגט פֿון אונזער אינטעליגענץ; אַזעלכע מאָדעס זענען ביי אונז אין גאַליציען נישט פֿאַרהאַן.

נישט אַלץ איז ביי אונז אין מאָדע. אָט האָט איהר אַ משל:

אין ענגלאַנד ערנייך האָט זיך ניט לאַנג געטראָפֿען אַ פֿאַקט, אַז אַ ריכטער האָט זיך אָנגערופֿען צו אַ יודען, וועלכען ער האָט גע'משפט, אַז ער איז „אַ ריכטיג בילד פֿון זיין נאַציאָן". דאָס האָבען ענגלישע יודען געהאַלטען פֿאַר אַ בעליידיגונג פֿון יודישען פֿאָלק און האָבען דעם ריכטער אויסגעדריקט זייער פּראָטעסט. דערנאָך האָט אַ יודישער דעפּוטירטער וועגען דעם געשטעלט איין אָנפֿראַגע ביים ענגלישען פּאַרלאַמענט.

און ביי אונז אין גאַליציען האָט זיך ניט לאַנג געטראָפֿען, ווי די וויענער אַדוואָקאַטען־צייטונג „באַררא" איז מודיע, אַז אַ ריכטער האָט זיך אָנגערופֿען צו אַ קריסטליכער דינסט, וועלכע ער האָט גע'משפט פֿאַר אַ גְנֵבָה, מיט די דאָזיגע ווערטער: „עס געשיעהט דיר רעכט אַזוי, דאָס קומט אַרויס, ווען מען דיענט ביי אַ יודען, ווערט מען פֿערדעכטיגט אַלס גנב!" און — קיינער האָט זיך נישט געפֿונען, ער זאָל געגען דעם פּראָטעסטירען, קיין איינציגער יודישער דעפּוטאַט האָט דאָס דערמאָנט מיט איין וואָרט אין פּאַרלאַמענט, וואָרום וואָס אַרט עס די גאַליצישע אינטעליגענץ, אַז דער כבוד פֿון כלל־ישראל ווערט בעפֿלעקט און בעשמוצט? איבער אַזעלכע זאַכען זיך־שלאָגען און אויסקריגען זיך מיט אַ גאַנצער וועלט מענשען — פֿון אַזאַ מאָדע ווייס מען נאָך נישט ביי אונז.

אין אָנהויב פֿון דעם חרש האָבען מיר געהאַט אַ חָשוּב'ען מֵת אין לאַנד. די נייע אַנטיסעמיטישע צייטונג „Nasz głos" („אונזער שטימע") אין קראָקוי האָט, נאָך אַ שווערען אָבגעמוטשעטען לעבען פֿון עטליכע חדשים, אויפֿגעהערט אַרויסצוגעהן. איך דערצעהל דאָס נישט דעריבער, ווייל מען קען דערינען זעהן אַ צייכען פֿון דער צייט, אַז אַנטיסעמיטישע צייטונגען קענען ביי אונז נישט האָבען קיין קיום; פֿערקעהרט — די פוילישע פּרעסע קען אין זיך פֿערטראָגען אַ היבש ביסיל אַנטיסעמיטיזם. דאָס בלאַט איז נור אונטערגעגאַנגען, ווייל עס איז געווען אויפֿגעבויט אויף אַ געשעפֿטליך נישט־ריינעם יסוד. דער אַנטיסעמיטיזם האָט גאָר נישט פֿערלאָרען, און מיר יודען האָבען נישט פֿיעל געוואונען. די צַוָאָה פֿון דעם מֵת וועט געוויס פּונקטליך געהאַלטען ווערען פֿון די יורשים, וועלכע האָבען זיך אויפֿגעזוכט אַנדערע רעדאַקציעס. עס איז נור צו בעדויערען דעם אָרימען „הַפֶּלֶס" נעביך, וואָס האָט אָנגעוואָירען אין דעם מֵת אַזאַ הייסען חסיד, וועלכער פֿלעגט נאָכזאָגען די תורות פֿון פּאָלטאַוועץ, זאָל לעבען, מיט אַזאַ מין ערנסט און התלהבות, אַז אַ גרויסער טהייל פֿון אונזער היגער אינטעליגענץ האָט פֿון זיי אַרויסגעלערנט, ווי שעדליך עס איז דער ציוניזם מיט זיין באַנק און זיינע קאָנגרעסען. אַ סימן, האָבען זיי געזאָגט, אַז דאָט גיט די צייטונג איבער נישט אַלס איהר איינענע דֵעָה, נאָר דאָס איז די מיינונג פֿון אַ יודישען זשורנאַל, פֿון אַ יודישען רב! אַ רחמנות אויפֿ'ן „הפלס" — מיט אַ חסיד נעביך ווייניגער!...

מ. הענעס.

יודישע שטעדט און שטעדטליך.

פיער יאָהר אמת. וואו איז דער שקר? א מעשה פון א רב אָהן א רביצען. דער „המליץ" זוכט דעם אמת. א זעלטענע און העכסט אינטערעסאנטע טרעפונג מיט דעם שטענדיגען מיט־ארבייטער אין „הצפירה". וואס האָט זיך פון דעם טרעפונג אויסגעלאָזט.

דאָס פיערטע יאָהר ערשיינט „דער יוד", דאָס פיערטע יאָהר שרייב איך „אמת" אין דער צייטונג, און קיינער האָט מיר ביז איצט ניט פאָרגעהאַלטען, אז איך שרייב ניט קיין אמת, אַז איך בין איין אויס־טראַכטער, אויסער דאָס שטעדטיל זוואניץ, וואָס בעשטעהט פון 800 יודישע איינוואָרנער, וועלכע האָבען זיך צוטהיילט אויף צוויי צדדים און פיהרען מחלוקות, צי איך שרייב אמת אָדער ניט,—. ווייטער, אויסער א פאָר ראַבינער, א האַלב טוץ רבנים, א גאַנץ טוץ בעל טאַקסעס, א האַלב צעהנדלינג מלמדים, אַ שאָק פערשיעדענע נבאים, אַ צעהנדלינג חברה קדישאים, אַ צוויי דריי גוטע יודען, א צוויי טוץ שטאָדט פער־זאָרגער און קליינשטעדטילדיגע קאָכלעפיל, אַ פינף שוחטים, אַ דריי חזנים און אַנדערע שטעדטילדיגע כלי־קודש.

אויסער די אַלע האָט קיינער, קיינער ניט געזאָגט אויף מיר, אַז איך שרייב ניט אמת, אַז איך בין איין אויסטראַכטער. איך מוז מודה זיין, אז איך האָב אויף זיי אַלע קיין פאראיבעל ניט, ווייל וועמען וויל זיך דאָס אויסהערען דעם אמת? פון זיי ערוואַרט איך דאָס שטענדיג—, נאָר פון מיינע „איינענע", ווי זאָגט מען, פון „סוואָאיבראַט", אויסהערען, אַז איך בין איין אויסטראַכטער, אָט דאס האָב איך ניט ערוואַרטעט! ווער וויים נאָך אזוי גוט ווי אונזערע ברידער־שרייבער ווי שווער עס איז צו שרייבען און צו זאָגען אַ שטיקיל אמת, און שטעלט אייך פאָר אַז אָט זיי, די „קאלעגען" — מיינע שרייבער־חברים גלויבען ניט אין מיין אמת און מיינען, אז איך בין איין אויסטראַכטער.

אָ, דאָס איז שווער אויסצוהערען פון איינענע, פון היימישע...

שטעלט אייך פאָר מיין לאַגע, מיין האַרץ קלעמעניש, ווען איך לייען אין „המליץ" נומער 28 פון היינטיגען יאָהר, אַז די גאַנצע מעשה, וואָס „אמת" האָט געשריבען אין „יוד" נומער 4 וועגען דעם יעליסאַ־וועטגראַדער רב ר׳ חיים ברלין, איז נישט געשטויגען, נישט געפלויגען, אין דער גאַנצער מעשה איז אַ טראָפען אמת ניט דאָ, און ביי אַלע יעליסאַוועטגראדער איינוואָהנער איז אַ רעטעניש, פון וועלכער קוועלע האָט ר׳ „אמת" גענומען אזא שקר.

דאָס ווייזט נור, אַז די יעליסאַוועטגראדער יודישע איינוואָהנער לייענען „סוועט" „ראדינא„ „בירזש. ווערדאמאסטי" „ניווא" און וואס איהר ווילט נור פאָר צייטונגען און זשורנאַלען, נור נ י ט ק י י ן י ו ד י ש ע, וואָרום זיי זאָלען לייענען חאָטש איין יודישע צייטונג „וואסחאד", „בודשטשנאסט" און „המליץ", וואָלטען זיי גרינג געקענט טרעפען דאָס רעטעניש, פון וואַנען דער „אמת" האָט גענומען דעם יעליסאַוועט־גראַדער שקר.

מילא, אַז יודען ווילען פאַר זייערע פאָר רובל אונטערהאַלטען ניט קיין יודישע צייטונגען, איז, ווי זאָגט מען „יעדער פאַר זיין גראָשען מעג זיך טהון וואָס ער וויל". נאר אַז א יודישער רעדאקטאר זאָל ניט לייענען און ניט וויסען, וואס עס טהוט זיך אין זיין אייגענער צייטונג, דאָס האָב איך זיך שוין באין אופן ניט געקענט פאָרשטעלען.

און אייך גלויבט זיך אפשר אויך ניט?

לייענט איבער דעם „המליץ" נומער 283, ווער איהר געפינען די גאַנצע מעשה בעשריבען פון אבי־דודין, און איצט קומט דער „המליץ" אין נומער 28 און פרעגט, פון וואָס א קוועלע האט דער ה׳ אמת גענומען דעם שקר!..

ווען דער רעדאקטאר פון „המליץ" זאָל לייענען דעם „המליץ", וואָלט ער געוואוסט, אַז דער „שקר" איז פ ר י ה ע ר געוועזען געדרוקט טאַקע אין „המליץ" אליין.

נאר זאָל זיך דער „המליץ" בערוהיגען, איך האָב דעם „שקר" פון „המליץ" ניט גענומען. איך האָב די אמת׳ע קוועלען וועגען דעם יעליסאוועטגראדער רב גענומען פון „בודשטשנאסט" נו. 50 ,1901 און פון „וואסחאָד" נו. 75 ,1901.

זאָלען די יעליסאוועטגראדער איינוואָהנער איבערלייענען אָט די צוויי נומערען „בודשטשנאסט" און „וואסחאד", וועלען זיי זעהן, אַז ביי דעם ה׳ „אמת" איז טייערער פון אַלעס דער אמת און ער היט איהם אָב ווי דאָס אויג אין קאָפ, חאָטש עס איז אָפטמאָל זעהר שווער צו זאָגען דעם „ביטערען" אמת...

דער איינציגער, וואָס קען מיר פאָרווירפע מאַכען, איז אונזער קאָרעספאָנדענט ר׳ מרדכי בראדסקי פון יעליסאוועטגראד, וועלכער שרייבט, אַז אין מיינע „שטעדטליך" איז ניט אמת, וואָס איך שרייב, דאָס דער רב האָט בעדאַרפט עצות האַלטען מיט דער רביצען וועגען דער עקאנאמיע, דער רב האָט נאָר ניט קיין רביצען פערזיכערט אין זיין בריעף ה׳ בראדסקע.

דער אמת איז מיר טייער, און דעריבער וויל איך גאָר ניט לייקענען און בין זיך איצטער מוֹדה וּמִתְוַדֶה בִּפְנֵי כָּל עָם וְעֵדָה, אַז איך האָב זיך באין־אופן ניט געקענט פאָרשטעלען אין מיין אָרימער פאַנ־טאַזיע אַ רב אָהן אַ רביצען, אַזוי ווי קיינעם קען זיך ניט פאָרשטעלען אַ אָדלער אָהן פליגלען, אַ האָהן אָהן אַ רויטען קעמעל אויף דעם קאָפּ, אָדער אַ אינדיק אָהן אַ גוידער.

דאַרף זיך אויף מיין אומגליק מאַכען, אַז ווען איך נעם זיך שוין יאָ אַמאָל שרייבען וועגען אַ רב מיט אַ רביצען, דאַרף דער דאָזיגער רב גאָר ניט האָבען קיין רביצען.

ווען טרעפט זיך דאָס גאָר אין דער גאַנצער האַלבער וועלט? נאָר אַז עס איז באַשערט איין אומגליק, „טרעפט עס גלייך אין שטוב אריין" דאַרף עס מיך טרעפען און איך בין מיט מיין אמת אביסיל אריינגע־פאַלען.

פון איין אומגליק איז קיינער ניט בעוואָרענט, נור איין זאַך איז געוויס אמת,— דאָס וועט אפילו מודה זיין ה׳ בראדסקי,— אַז אפילו צו אַ רב אָהן אַ רביצען פליהען ניט קיין גרייטע טויבען אין מויל אריין, עמיצער מוז פאַר דעם רב קאָכען און באַקען, עמיצער מוז נעהמען ביים רב געלד אויף צאָהלען דירה געלד און אויף צופיהרען די הוצאה אין שטוב, היינט אָבער, ווען די שטאָדט וויל עקאנאמירען, אָברייסען פון רב׳ס געהאַלט, מוז זיך ווילענדיג ניט ווילענדיג דער רב מישב זיין מיט דער דאָזיגער „עמיצען", צי קען מען ווייטער לעבען ווי עס פאַסט אַ רב אין אַ גרויסע שטאָדט מיט אַ קלענערען געהאַלט.

יעדער פון אונז ווערט געבוירען און שטאַרבט מיט זיין רביצען, וועלכע וויל ניט וויסען פון קיין עקאנאמיע. אָהן מיטעל צום לעבען איז ניט מעגליך צו לעבען. ווען מען לעבט נור מאָנט די רביצען איהרס.

איהר זאָגט ה. בראדסקי, אין אייער בריעף, אַז פון דעם געהאַלט, וואָס די שטאָדט וויל איהם געבען, קען מען שוין ניט שטאַרבען פאַר הונגער.

אודאי קען מען ניט, נאר איך זאג נאך אמאל, אז א רב פון אזא גרויסע שטאדט ווי יעליסאוועטגראד, דארף מען געבען די מעגליכקייט, ער זאל פיהרען א שענער לעבען ווי א געוועהנליכער מענש. דאס איז א כבוד פאר יעדע יודישע שטאדט. און ווען מען וויל אברייסען פון דעם רב'ס שטענדיגען געהאלט, איז דאס א בזיון פאר די שטאדט.

דאס אלעס איז אמת ווי דער טאג, אי, א טהייל האבען ניט ליעב אויסצוהערען דעם אמת, דאס איז זייער זאך.

היינטיגע וואך געהט שוין ביי מיר אזא סדרה: אין "המליץ" זאגט מען, אז איך טראכט אויס, און אין "הצפירה" גלויבט מען ניט אין מיין אמת און מען וואונדערט זיך, ווי קען זיין אמת די מעשה מיט די ווארשאווער חסידישע פאבריקאנטען, וועלכע פאהרען צום רבי'ן און זאגען אב יודישע ארבייטער, כדי זייערע פאבריקען זאלען קענען "געהן" שבת.

— עס גלויבט זיך מיר ניט, איך וואונדער זיך, — שרייבט ה' אבי-דוד אין "הצפירה".

— איך בין אין גרויסען ספק אין דער גאנצער מעשה, — שרייבט דער שטענדיגער מיטארבייטער ה' ז. אין דער זעלבער צייטונג.

מיט דעם גאנצען הארצען גלויב איך ה' אבי-דוד'ן אין זיין גרויס פערוואונדערונג אויף די מעשה פון די חסידים אין ווארשא.

זיין פערוואונדערונג איז אזוי נאטירליך, אזוי געוועהנליך. ה' אבי-דוד וואהנט אין ווארשא אין גאנצען דריי טעג מיט א מיטוואך און איך וואהן אין ווארשא 16 יאהר און עד היום הער איך זיך ניט אויף צו וואונדערען אויף די ווארשעווער יודען.

אזוי ווי היינט געדיינק איך, ווען איך בין דאס ערשטע מאל, צוריק מיט 16 יאהר געפאהרען קיין ווארשא, האב איך מיר דאס יודישע לעבען אין ווארשא פארגעשטעלט אזוי ווי אין אלע אנדערע גרויסע שטעדט.

נאר באלד ווי איך בין נור אנגעקומען אהער, האב איך געזעהן אזוינע משונה'דיגע וואונדערליכע זאכען אין דעם היגען יודישען לעבען, אז עס האט זיך מיר לאנג לאנג אויסגעוויזען, אז איך בין פערווארפען געווארען עפיס אויף א נייע אינזעל מיט גאר אנדערע מינים יודען מיט איין אנדער לעבען, מיט אנדערע בעגריפען, אנדערע אידעען, גאר ניט גלייך צו די אלע אנדערע יודען פון אנדערע גרויסע שטעדט. איך האב זיך געוואונדערט און וואונדער זיך עד-היום.

וואס א שטיינער פאר נייעס משונה'דיגס האב איך דא אין דעם יודישען לעבען געפונען ווילט איהר וויסען. ניט אין דעם ארטיקעל און ניט איך בין ניט אין שטאנד עס איבערצוגעבען.

פאר ווארשעווער יודען, דאס הייסט בכלל פאר די יודען אין פוילען, איז נאך ניט געבארען געווארען זייער מענדעלי מוכר ספרים, זייער לינעצקי פון "פוילישען יונגעל", וואס זאלען מאלען און ריכטיג מיט אלע פונטעליך איבערגעבען דאס יודישע לעבען אין פוילען, עס איז פאר זיי אפילו נאך ניט געבארען זייער לעוואנדא, באגראוו און פרוג, וואס זאלען אין דער פוילישער שפראך פארשטעלען זייער לעבען, עס איז ביי זיי נאך ניט דא זייער מאפו, סמאלענסקין און י"ל גארדאי, וואס זאלען זייער לעבען ווייזען אין דער העברעאישער שפראך.

עס איז ניט דא! וואס זשע קען איך דא ווייזען? ווי א געוועהנליכער כראניקער האפ איך אמאל א לעבעדיגען פאקט פון דעם היגען לעבען און ווייז איהם נאקעט פראסט, ווי ער שטעהט און געהט —, און דאן גלויבט מען מיר ניט.. מען איז אין גרויסען ספק, צי איך שרייב אמת...

ה' אבי-דוד ווי אלע אנדערע פרעמדע אדער נייע היגע איינוואהנער האבען דאס רעכט ניט צו גלויבען און זיין אין ספק, אבער ה' ז. אלס אלטער היגער איינוואהנער וואלט יא געקענט גלויבען און כלל ניט זיין אין גרויסען ספק.

פאר וואס איז ה' ז. ניט געוועזען אין ספק, ווען איך האב אין מיינע שטעדטליך דערצעהלט, ווי א יוד א חסיד מיט פאות און א לאנגע קאפאטע, וואס פאהרט אויך צום רבי'ן איז געקומען ערב יום-כפור מיט דעם סודעבנע פריסטאוו איבערשרייבען א יודען די בעבכעס? דאכט זיך, דאס איז נאך א טרויריגער פאקט ווי די פאבריק זאל מיט ניט יודישע ארבייטער געהן אים שבת. און אז אפילו ה' אבי-דוד זאל אויך גלויבען, וועל איך איצטער ניט זאגען ווי איך האב געענטפערט ה' ז., אז קיין נעמען פון די קארעספאנדענטען גיט מען ניט ארויס, נאר גראד דא בין איך אליין דער קארעספאנדענט און האב עס מיט מיינע אויגען געזעהן. ווייסט דען ניט ה' ז., אז דארט וואו געשעפט, איז ביי חסידים ניט דא גיט קיין רבי און ניט קיין חסידיש.

אסך וואונדערליכע זאכען זעהט מען אין דעם היגען יודישען לעבען בכלל, וואס מען זעהט עס ניט אין ערגיץ צווישען יודען.

איך האפ ארויס נאך א פאר פאקטען.

וואו איז דאס געהערט געווארען, אז א חברה פון יודישע פריקאטשיקעס זאל ניט וועלען דערלאזען אין איהר ביבליאטהעק א יודיש בוך אדער א יודישע צייטונג? — אין ערגיץ ניט, נור אין ווארשא.

נאך א פאקט. אין ווארשא געפינט זיך איין אלטער שפיטאל, און עס איז ניט דא קיין פלאץ פאר קראנקע. מען האט אנגעהויבען בויען א נייעם שפיטאל.

אין דער צייט האט זיך שוין אויסגעבויעט מיטצקעוויטשעס מאנומענט, די "פילהארמאניע", וואו מען גיט שענע קאנצערטען, סענקעוויטשען האט מען שוין געקויפט איין מאיאנטעק, און די יודישע קראנקע ליגען נאך אליץ אין אלטען שפיטאל. פאר יודישע קראנקע זענען נאך אליץ קיין בעטליך ניט דא.

פאר דעם גרויסען טהייל יודיש געלד, וואס ליגט אין דעם מאנומענט", אין "פילהארמאניע" און אין דעם מאיאנטעק, וואלט מען שוין, דאכט זיך, לאנג נאך פריהער פאר אליץ געקענט ענדיגען דעם נייעם יודישען שפיטאל.

אין וועלכער יודישער שטאדט האט איהר געזעהן אזוינע משונה-דיגע זאכען?

וואונדערט זיך ה' אבי-דוד, איך וואונדער זיך אויך, נאכדעם ווי איך וואהן שוין דא 16 יאהר.

ה' ז. שרייבט, אז ער איז שטארק טרויריג און קען ניט שלאפען איבער מיינע צוויי חסידים. איך קען איהם נור בערוהיגען מיט דעם, אז מיינע צוויי חסידים געהערען ניט צו די אלטע ווארשעווער פרומע חסידים, וואס האבען מורא פאר גאט און שעמען זיך פאר לייט, נאר צו די מאדנע חסידים, וואס צו הויז פיהרען זיי זיך חסידיש און פאהרען צום רבי'ן, נור ווען זיי פאהרען ארויס פון פוילען, קליידען זיי זיך דייטשעריש, טהוען אהן א קאפעליוש און פערשארען די פאות אונטער די אויערען, און אז מען קומט צוריק אהיים, פאהרט מען אריין ווידער אין דער לאנגע קאפאטע, און מען טהוט אן היטלען, און מען פראוועט חסידיש.

אזא סארט משונה'דיגע חסידים וועט איהר טאקע ווייערער אין ערגיץ ניט געפינען ווי נור אין פוילען.

ווידער טענה'ט ה' ז. אין „הצפירה": „ערשטענס בין איך א ווארשאווער תושב און זיץ אינוועניג אין רעדאקציע, וואו אין איהר הערען זיך אלע גרויסע און קליינע [illegible], וואס קומען פאר אין שטאדט — ווי אזוי זשע קען זיין, איך זאל ניט הערען דערפון?"

פאר וואס עס האט זיך אזוינ'ס געטראפען מיט דעם מיטארבייטער פון „הצפירה", קען איך ניט וויסען. מיט דעם בעריהמטען ה' בלאוויטץ, דעם מיטארבייטער פון דער צייטונג „טיימס" קען זיך אויך אמאל טרעפען, ער זאל ניט דערהערען א נייעס. מיט א צייטונג ווי די „הצפירה", וואס ערשיינט ברוך השם 29 יאהר, קען זיך אויך טרעפען, אז איין מאל אין 29 יאהר זאל זי זיך ניט דערוויסען פון איין נייעס, וואס עס קומט פאר אין ווארשוי.

קיין רעדאקציע אין דער וועלט קען ניט פערזיכערען איהרע לעזער, אז אלע נייעסען, גרויסע און קליינע, וואס קומען פאר, זאל נור זי אליין זיי ברענגען די ערשטע, חאטש יונגע צייטונגען האבען אויך מיטארבייטער, רעפארטיארען, אייגענע טעלעגראפען מיט אייגענע שנעלשיפען.

די געעהרטע לעזער פון „הצפירה" וועלען מוחל זיין זייערע צייטונג, וואס אין א צייט פון 29 יאהר לעבענסגאנג, האט זיך איין און איינציגע'ס מאל געטראפען, דאס די רעדאקציע „הצפירה" האט זיך ניט דערוואוסט פון א נייעס, וואס עס איז פארגעקומען, די רעדאקציע „הצפירה" פון איהר זייט וועט געוויס אויך מוחל זיין איהר געטרייען איבערגעגעבענעם בלאוויצען ה' ז., וואס ער האט דאס ערשטע מאל זייט זיין לאנג יאהרע'דיגען מיטארבייטען אין „הצפירה" פערשלאפען א נייעס, וואס איז פארגעקומען אין שטאדט, און דענסמאל וועט זיין שלום ושלוה אויף אונז אלעמען און אויף כל ישראל אמן.

אמת.

די יודישע וועלט.

נעזעצען און משפטים.

— די קיעווער גובערנסקע פראוועלניע האט ערקלערט, אז יודען סוחרים ערשטער און צווייטער גילדיע מעגען קומען אויף די ירידים קיין קיעוו און פיהרען דארט געשעפטען לאחדים און הורטאם, סיי מיט רוסישע סיי מיט אויסלענדישע סחורות. קומען קיין קיעוו אויף א צייט כדי צו האנדלען אויף די ירידים מעגען אלע יודען און קענען בלייבען אין קיעוו איבער דער צייט פון יריד. די גובערנסקע פראוולעניע ערקענט פאר מעגליך. אז יודען זאלען וואהנען אויסער אין ליבעדסקי און פלאסקי קווארטאל אויך אין פאדאלסקען קווארטאל, וואו עס געפינט זיך דאס קאנטראקטען-הויז און וואו עס ווערט געפיהרט דער יריד-האנדעל. וועגען דעם אלעם האט מען מודיע געוועזן דער פאליציי, כדי זי זאל אכטונג געבען אז יודען וואס קומען קיין קיעוו אויף די קאנטראקטען זאלען נישט וואהנען אין קיין אנדער ארט אויסער די דערמאנטע קווארטאלען, אז זיי זאלען זיין געמעלדעט אין הויף, וואו זיי שטעהען, אז זיי זאלען האבען ביי זיך פאספארטען און אז זיי זאלען נישט נעכטיגען אין וואהנונגען און ווארשטאטען פון בעלי מלאכות.

— דער רוסישער סענאט האט זיך די לעצטע יאהרען געהאלטען ביי דער רעגעל אז מעטריקעס פון יודען אין קעניגרייך פוילען האבען א בעווייזקראפט ביי בעשטימונג פון לגאטעס און מיליטערדיענסט נור אין דעם פאל, ווען זיי ווערען געמאכט נישט שפעטער ווי 8 טעג נאכ'ן געבוירען. דורך דעם האבען אפט פערלארען זייערע לגאטעס אזעלכע מענשען, וועלכע האבען רעכט זיי צו בעקומען.

איצט האט דער סענאט ערקענט, אז מעטריקעס, וועלכע זענען אפילו געמאכט געווארען שפעטער פון 8 טעג נאכ'ן געבוירען קענען דיענען אלס בעווייז ביי אנערקענונג פון לגאטעס.

— פון האאג איז מען מודיע, אז פראפעסאר אשער (א יוד) איז אויסגעקליבען געווארען אלס בורר, אויסצוגלייכען דעם שטרייט, וועלבען רוסלאנד און די נארדאמעריקאנישע שטאטען האבען צווישען זיך וועגען פאנגען פון קאטיקעס אין בערינגאוועץ ים.

*** ווידער אמאל הילזנער. אין די לעצטע טעג האבען די אנטיסעמיטישע צייטונגען פערברייטעט א ידיעה, אז הילזנער האט אין תפיסה זיך געמעלדעט, אז ער וויל זיך מודה זיין אין דעם מארד און וויל אויך אויסזאגען ווער ס'זענען געוועזן זיינע מיטשולדיגע, די אנטיסעמיטישע צייטונגען האבען זיך בעריהמט, אז מען ווייסט שוין אפילו גאנץ גענוי וואס הילזנער האט אויסגעזאגט פאר די ריכטער און אז איצט וועט עס די „יודישע" בלעטער נישט געלינגען „צו פערווישען דעם אמת אזוי ווי דאס ערשטע מאל, ווען הילזנער האט אנגערופען די צוויי יודען וועלכע האבען מיטגעהאלפען ביי דער רציחה און אויפגעהויבען דאס בלוט פון דער געהרג'טער". נאר צום גליק, איז א גרויסע פראגער צייטונג מודיע, אז די גאנצע מעשה איז א ליגען און אין פראגער געריכט ווייסט מען גאר נישט פון הילזנער'ס א נייעם געשטענדניס.

*

חברות.

— אין דווינסק האבען די ציוניסטען געגרינדעט א חברה, וואס עפענט א שותפישע קראם. איהר צוועק איז צו פערשאפען איהרע מיטגליעדער לעבענסמיטעל צו ביליגע פרייזען. די מיטגליעדער וועלען בעקומען פראדוקטען פאר געלד און אויך אויף בארג. די מיטגליעדער בעשטעהען פון קליינע סוחרים, וועלכע טראגען אריין יעדער זיין טהייל 20 רובעל.

— דאס רוסישע מיניסטעריום פון אינגערען האט ארויסגעגעבען א בעפעהל, אז די פראיעקטען פון תקנות פאר חברות צו שטיצען נויטבעדערפטיגע, וועלכע מען שטעלט איהם פאר צום בעשטעטיגען, זאלען זיין געמאכט לויט די ארויסגעגעבענע מוסטער-תקנות. אין פאל, ווען עס וועט מוזען ווערען געמאכט ענדערונגען, דארף מען ערקלערען די סבות, איבער וועלכע זיי ווערען געמאכט.

— אין 1895 האט דער פאלקאווניק אלבערט גאלדסמיט געגרינדעט אין לאנדאן א „בריגאדע" פון יודישע יונגע לייט, כדי צו לערנען זיך גימנאסטיק און מיליטער קונסט. אין אנהויב איז געוועזן אין דער בריגאדע נישט מעהר ווי 19 מאן, און איצט איז שוין דא אין איהר ביז 4000 מאן, די אויסהאלטונג פון זיי בעטרעפט 4000 פונט א יאהר. נישט לאנג האט מען געמאכט אין לאנדאן א באל, וואס זיין הכנסה איז געגאנגען פאר די בריגאדע. דער באל האט אריינגעבראכט איהר ריינעם ריוח 3532 פונט.

*

יודישע נעמיינדען.

— אויף דער אסיפה פון „פערבאנד פון די יודישע געמיינדען אין ענגלאנד" האט דעו' סעקרעטער מודיע געוועזן. אז אויף פערלאנג פון דער דובלינער געמיינדע האט זיך ה' יוסף סעבאק מאנטעפיארי, אלס פרעזידענט פון פערבאנד, געווענדט מיט א בריעף צום דובלינער ריכטער (Recorder) אין וועלכען ער מאכט איהם אויפמערקזאם, אז זיינע ווערטער וועגען יודען שענדען דעם נאמען פון דער גאנצער יודישער געמיינדע אין דובלין, און דריקט אויס צוגלייך זיין איבערצייגונג, אז דער ריכטער וועט פערבעסערען דעם שלעכטען איינדרוק, וועלכען זיינע ווערטער האבען געמאכט.

דער ריכטער האט אזוי געענטפערט מיט א בריעף ה' מאנטעפיארע; מען האלט פאר נישט פאסענד, אז א ריכטער זאל ענטפערען אויף ידיעות פון פריוואטמענשען, וועלכע זענען נוגע די ערפילונג פון זיינע אפיציעלע חובות און דאס האט מיר געשטערט אויפצו-ווייזען די אונריכטיגקייט פון די ידיעות, וועלכע איהר דערמאנט אין אייער בריעף. הגם איך וויל נישט ענטפערען אינהעפליך אויף אייער בריעף, מוז איך דאך זאגען, אז עס איז קיינמאל נישט געוועזן מיין געוואהנהייט צו בעליידיגען יודען, סיי אין דעם פאל, פון וועלכען די רעדע איז, סיי אין איין אנדער פאל. די יודישע געמיינדע אין דובלין איז בכלל ריין און אהן פלעקען, זי פאלגט די געזעצען, די אויסנאהמען זענען ביי יודען נישט מעהר ווי ביי אנדערע אומות. איך האב שטענדיג געשיצט זייערע רעכטע אלס מיטבירגער, ווי עס איז פיעל פון זיי בעקאנט. פראנק ר' פאלקינער.

= אין ירושלים האט מען נישט לאנג מהנך געוועזן דעם ניי אויסגעבויטען שפיטאל „שערי צדק", וועלכער איז געווארען אויסגעבויעט און ווערט אויסגעהאלטען פון א יודיש-דייטשען פעראיין אין פראנקפורט אם מיין. דאס בויען פון שפיטאל האט געדויערט איינינע יאהר און דער בנין איז כמעט דער שענסטער אין ירושלים. די איינריכטונג אינעוועניג איז מוסטערהאפט. בשעת דער עפענונג איז געוועזן דער גובערנאטאר, דער חכם-באשא, די אייראפעאישע קאנזולען און אנדערע הויכע בעאמטע.

*

בילדונג.

*** דער פארבערייטענדער קאמיטעט פון דער יודישער „פאלקס-אוניווערזיטעט" אין קראקוי („יוד" נו' 8) האט אנגעהויבען זיין ארבייט און חאט ביז איצט געמאכט מעהרערע פארלעזונגען אין לעזע-זאל פון דער ביבליאטהעק „עזרא", דארונטער 2 פארלעזונגען איבער יודישע ליטעראטור און געשיכטע.

אינטערעסאנט איז דער פאקט, אז קיין איינציגע פוילישע צייטונג האט נישט געוואלט אננעהמען די אנקינדיגונג פון די פארלעזונגען, אפילו נישט די

דעמאקראטישע צייטונגען וואס האבען אין דער לעצטער צייט אזוי פיעל גע־דרשנ'ט וועגען יודישער גלייכהייט און יודישע „מענשענרעכטע" !

*

עמיגראציאן.

— דעם Siecle איז מען מודיע אויס לאנדאן, אז די קאנאדער רעגירונג האט בעשטימט אגענטען, וועלכע זענען מחויב צו בעגלייטען פארטיען עמיגראנ־טען, וואס פאהרען פון ענגלאנד קיין קאנאדע. דער אגענט בעקענט זיך אויף דער רייזע מיט די עמיגראנטען, ווערט געוואהר זייערע פלענער, גיט זיי עצות און קומענדיג קיין קאנאדע איז ער זיי בעהילפיג צו געפינען ארבייט.

*

ציוניסטישע נייעס.

— דער „הצפירה" שרייבט מען, אז א קריסטען אויס ענגלאנד וועלכער איז זעהר געפעלען זאנגווילס דרשה וועגען יק"א, האט געשיקט זאנגווילען 50 פונט אלס נדבה פאר ציוניסטישע צוועקען. זאנגוויל האט געקויפט אקציעס פון קאלאניאל־באנק פאר 20 פונט, מארקען פון נאציאנאל־פאנד פאר 20 פונט און 10 פונט האט ער געגעבען אויף אגיטאציע.

אלגעמיינע וועלט נייעס.

די ערדציטערניש אין שעמאכא (אין קאווקאז) האט צושטערט אין דעם טאטארען־קווארטאל בערך 4000 הייזער, אונטער וועלכע עס זענען בעגראבען געווארען 2000 מאחמעדאנער, אם מעהרסטען זענען געהרג'ט געווארען פרויען און קינדער. די ערשטע צוויי קלעפ, וועלכע האבען געדויערט אם לענגסטען, זענען געשעהען דאן, ווען די מאחמעדאנער האבען זיך געפונען צוזאמען מיט זייערע קינדער אין באד, דאס איז געווען דאנערשטאג נאך האלבען טאג. אין די 11 בעדער זענען געווען סך הכל 500 מענשען, וועלכע זענען כמעט אלע אומגעקומען. אין דעם רוסישען און ארמענישען קווארטאל זענען צושטערט גע־ווארען די געמויערטע הייזער, די הילצערנע זענען געבליבען. עס איז אומגע־פאלען א מאשעע (מאחמעדאנישע בית תפלה), וועלכע שטעהט שוין 800 יאהר און עס איז אראבגעפאלען דער קופאל פון דער רוסישער קירכע. סך־הכל זענען צושטערט געווארען 4500 הייזער. 1600 נפשות מאחמעדאנער געפינען זיך אונ־טערען פרייען הימעל און ליידען הונגער און קעלט. מען פיהרט ברויט און גע־צעלטען, דערווייל קלעקט דאס אבער נישט פאר די פיעל נויטבעדערפטיגע. עס ארבייטען סאלדאטען און אויך פריוואט מענשען, כדי אויפצוגראבען די פער־שאטענע מענשען. ביז איצט האט מען אויסגעגראבען 800 הרוגים און אייניגע דרייסיג לעבעדיגע מענשען, עס וואלגערען זיך אויף די גאסען קערפער פון מענשען, ווייל מען האט קיין צייט נישט צו פערנעהמען זיך מיט בעגראבען די מתים. מען גראבט בעסער ווייטער, אפשר וועט מען געפינען נאך לעבעדיגע. ארום שעמאכא האבען געליטען פון ערדציטערניש 34 דערפער. מען האט אויך געפיהלט די ערדציטערניש אין באקו און אין אנדערע שטעדט, וואו עס איז אויך געווען מעהר אדער וועניגער שאדען. ארום דארף אסטראחאנקא האט זיך געעפענט א וואלקאן, וועלכער שיט מיט פייער. דער קייזער האט מנדב געווען פאר די נויטבעדערפטיגע 50,000 רובעל.

ערדציטערניש אין שעמאכא איז נישט פון די זעלטענע פעלען. אין 19־טען יאהרהונדערט זענען דארט געווען פיעל מאל ערדציטערנישען. 1828־טען יאהר איז געווען ערדציטערניש אין גאנץ קאווקאז, און בעזונדערס אין שעמאכא, שושא און סליאני די הייזער זענען איינגעפאלען און פון אונטער די חורבות זענען אויסגעבראכען טיילען פון רויך און שטויב.

אין פיעל ערטער האט זיך די ערד אויפגעהויבען צו בערג, און בערג ווידער זענען איינגעזונקען און געווארען גלייך מיט דער ערד. אין 1856 איז ווידער געווען ערדציטערניש אין קאווקאז, פון וועלכער עס זענען געווען גרויסע היזקות, אין 1859־טען יאהר איז דארט געווען 5 מאל ערדציטערניש. עס זענען דא צושטערט און פערדארבען געווארען מעהר ווי 3,000 הייזער, און 286 נפשות זענען אומגעקומען. ערדציטערניש אין שעמאכע איז ווידער געווען אין 1869 און 1872.

ווי מען איז מודיע דעם „נאוואסטי", רעכענט מען נישט מעהר אויסצו־בויען די שטאדט שעמאכא און זי איבערצוטראגען אויף איין אנדער ארט.

אין קבר

די נאכט געהט אראב. און פערפאמערט און קראנק,
די בלאסע לבנה, זי קוקט אזוי באנג.

זי קוקט דורך די טרעהרענדע וואלקענס, פערשטעלט,
אין קרעכצענדען הערבסט אויף די עלענדע וועלט.

אויפ'ן ווייטען בית עולם, דורך נאכט און דורך ווינד,
דארט גראבט מען איין ארימען קבר געשווינד.

עס שטעהט דארט א קליינע לויה ארום
און ארבייט מיט פליים, אזוי ערנסט און שטום.

און פארטיג. אין לופטען פערהילכט א געוויין,
עס יאמערט דער עולם, פון גרויס ביז קליין.

מען לייגט אינ'ם קבר דעם טויטען אריין,
עס פאלט פון איהם שוואך פון לאנטערנע דער שיין.

און ס'גרילצען די רידלען, דאס ועמדיל, עס קלאפט
די ווייטע לויה, זי אילט זיך און חאפט.

איין ווייל, און ס'וואקסט שוין א בערגיל ארוים,
געענדיגט די ארבייט, מען ווישט זיך דעם שוויים.

געענדיגט די ארבייט, דער עולם צופאהרט,
און שטיל ווערט און פוסט אויף דעם אייביגען ארט.

די מענשען פערשווינדען מיט זייער געוויין,
דער קבר, דער פרישער, ער בלייבט נור אליין.

ער בלייבט און ער קוקט אזוי שטום אין דער נאכט,
אזוי ווי פערטיעפט אין רעיונות, פערטראכט.

און ס'דוכט זיך, עס שוועבט דא און טראגט זיך פארביי,
א לעבען א גאנצעס לעבט אויף פון דאס ניי.

א לעבען פול אנגסטען, א לעבען פול פיין
און דורך פון דעם וויעג ביז אין קבר אריין.

א לעבען א וויסטעס, פערצארענט און ביין,
פערטרערט און פערבלוטיגט, פערטרונקען אין שוויים.

און עלענד און איינזאם, אזוי ווי דער שטיין,
וואס ליגט פאר א סימן ביים קבר, אליין.

און קאלט, ווי די גרוב, און פער'חשך'ט, פערשמאכט,
אזוי ווי דער הימעל אין אסיען ביי נאכט.

און ס'געהען די טעג, און עס קומט אויף דער וועלט
דער ווינטער, דער שווערער, מיט שנייען און קעלט.

עס פיהרט אין בית־מדרש די אלמנה אליין
און מארגענס און אווענדס איהר יתומ'ל קליין.

דאס קרענקליכע קול'כיל, עס קלינגט ווי א קרעכץ,
דער קינדערשער קדיש, ער לעבערט דאס הערץ.

דאן טראגט זיך דער ווינד אויפ'ן בית עולם און יאגט,
און רייסט זיך מיט קולות, מיט ווילדע, און קלאגט.

דאן שטעהט איבער'ן קבר איין ענדלאזער קרעכץ,
עס קרעכצען די בוימער פון לינקס און פון רעכטס.

עס קרעכצט דארט און יאמערט אהן אויפהער, אהן סוף, —
דער טויטער, ער שלאפט זיך זיין אייביגען שלאף.

און ס'געהען די טעג, און עס קומט אויף דער וועלט
דער פריהלינג פון שטראהלענדען הימעלסגעצעלט.

דאן פרעהליך לעבט אויף די נאטור און ערוואכט,
דאן בליהען די בוימער אין הערליכער פראכט.

דאן געהען תעניתים און טרויריגע טעג,
דאן געהט די אלמנה אויפ'ן קבר אוועק.

דאַן טראָגט זיך אַ שרעקליך ילָלה אין לופט
פון קבר, פון שטומען צום הימעל און רופט.

עס שפּאַלטען די געוואָלטען אין הימעל אַריין,
דער הימעל, ער קוקט אַזוי רוהיג און פיין...

א. וואַלט.

דער לעהרער.

דער יודישער לעהרער, בערקסאָהן, אַ הויכער דאַרער בראָנעט, אין איין אַלטען אויסגעריבענעם פּאַלטאָן, איז אַריין דורכ'ן "שוואַרצען אַריינגאַנג" אויף דער לעקציע צו הערין גראָסמאַן.

אין קיך איז געזעסען די דיענסטמויד, לאה, און האָט געאַרבייט. ידעוי לעהרער האָט איהר שטיל געזאָגט: "גוט מאָרגען". זי איז רויט געוואָרען, האָט איהם געוואָלט פריינדליך ענפערן, נאר איידער זי האָט זיך צוגעקליבען, איז ער שוין אַריין אין מאַשע'ס צימער.

— אַ מאָדנער לעהרער! האָט לאה געטראַכט, בלייבענדיג ווידער אַליין אין קיך — עס געהען אַהער איבער פאַר אַ טאָג פינף לעהרער און אַלע געהען דורכ'ן "פּאַראַדנעם אַריינגאַנג". און ער געהט דורכ'ן קיך — עס פלאַמט מיר דאָס פּנים... עס ווייזט אויס, איין איידעלער יונגער מאַן, און איהם אַרט דאָס נאָר נישט. ער מוז זיין, קענטיג, נישט קלוג: ער פערשטעהט ניט, אַז דערמיט פאַלט ער אין דעם "הערר'ס אויגען (מילא די "מאַדאַם" איז דאָך אַ שטיק פלייש, זי פערשטעהט דאָך גאָר נישט...). איך וואָלט מיך נישט געשעמט, וואָלט איך איהם געזאָגט... אַ גאַנץ וואוהלער מענש — זאָגט "גוט מאָרגען"... ניט ווי איין אַנדערער, קוקט ניט אפילו אין יענע זייט...

לאה בעשליסט זיך, אַז זי וועט איהם זאָגען, ער זאָל ניט געהען דורכ'ן קיך, באַלד אָבער בעדענקט זי זיך, אַז עס פּאַסט ניט, און זי רעדט אַרויס פאַר זיך:

— וואָס אַרט עס מיך, פון וואַנען ער געהט... אַדאַנה מיינע! איך האָב גרעסערע זאָרג — נאָך די קאָטלעטען ניט צעהאַקט...

לאה נעמט זיך צוהאַקען די קאָטלעטען, זי פערטיעפט זיך און לייגט אַריין איהרע אַלע געדאַנקען דערין. נאר פון זאָל דערהערט זיך דעם לעהרער'ס קול — ער בייזערט זיך אויף מאַשען. לאה'ס געדאַנקען נעמען איין אַכוועדונג, זי פערטראַכט זיך וועגען גאָר אַנדערש:

— פינף לעהרער אַ טאָג, וועה צו מיר! וואו נעמט זיך דאָס ביי זיי. גאָלד קאָסטען אַב די קינדער. אפילו פיאַנע שפּיעלען לערנט מען זיי... עס איז זיי פרעהליך אויפ'ן האַרצען. מיין קאָפּ־וועהטאָג זיי, רבונו של עולם!..

— "אָם — אַ מוטער" — דערהערט זי ווי דער לעהרער ערקלערט מאַשען.

— וועה צו מיר, דערמאָנט זי זיך פּלוצים — נאָך קיין בריוועל אַהיים ניט אָנגעשריבען שוין צוויי וואָכען. די מאַמע וועט דאַרטען ניט וויסען, וואָס איבערצוקלערען. איך קלויב זיך אַלץ צו בעטען עמיצען און שרייבען און פערגעס מיך — מלאכה, ווי האָלץ. היינט, בלי נדר, דאַרף מען עמיצען בעטען אָנשרייבען, וועט קאָסטען אַ צעהנעריל.

זי בערעכענט, וואָס זי וועט הייסען שרייבען. ערשטענס, דאַרף מען איהר שרייבען, אַז איך האָב געמאַכט אַ נייע קליידיל און עס געהט זעהר צו מיר. צווייטענס, אַז די ווירטהין איז אַ רשעת, נאָר איך שטעל איהר אויס דריי פייגען, זי וועט נאָך ניט קריגען אַזאַ קעכין, ווי איך... ווייטער דאַרף מען איהר שרייבען וועגען דעם יונגען שניידער, וואָס שדכנ'ט זיך צו מיר...

ביי דעם דאָזיגען געדאַנק ווערט זי רויט.

פע, דאָס וועט זי ניט הייסען שרייבען... מאוס... אָ, ווען זי וואָלט אַליין געקענט שרייבען, וואָלט זי וועגען דעם אַ סך געשריבען; אַלץ, אַלץ... אַ מאַמען מעג מען אַלץ אויסשרייבען. אַ מאַמע איז ניט קיין מאַדאַם, אַ מאַמע, נישקשה, וועט ניט לאַכען...

"אַז מען קען אַליין שרייבען, איז אַ מחיה — קלערט זי ווייטער — וואָס מען וויל און ווען מען וויל, און מען דאַרף קיין "לאַסקעס" ניט האָבען. נאָר שוין פערפאַלען — זיפצט זי — שוין שפּעט".

זי נעמט זיך ווידער צו דער אַרבייט, אָבער שוין מיט ווייניגער חשק: דער קאָפּ איהרער איז פול מיט'ן בריעף, וואָס זי דאַרף שרייבען, מיט דעם, וואָס ניט אַלץ וועט זי קענען דורך אַ פרעמדען אויסשרייבען, מיט דעם, וואָס זי מוז שרייבען וועט בלייבען ביי איהר טיעף אין האַרצען און נאָך מעהר דערמיט, וואָס זי וועט שוין קיינמאָל, קיינמאָל ניט קענען שרייבען...

זי אַרבייט און זיפצט.

די לעקציאָן האָט זיך געענדיגט. דער לעהרער געהט שוין אַרויס. ער וויל עפענען די טהיר, נאר דער פערדרוקער האָט זיך עפּים פערהאַלטען, און ער קען ניט עפענען. לאה לויפט געשווינד צו און שמייכעלט:

— מען האָט, קענטיג, דאָ אייך אַזוי פערגעבען, אַז איהר טרעפט די טהיר ניט... אָט שוין!

— אַ דאַנק! שמייכעלט דער לעהרער.

"אַ זעלטענער מענש", טראַכט לאה און ווי אַ בליץ לויפט איהר דורך אין קאָפּ טאַקי איהם בעטען אַ בריעף אָנצושרייבען, נאָר איידער זי וויל עס אַרויסרעדען גיט ער זיך אַ נויג און פערשווינדט אייליגענדיגערהייט.

— מאָרגען וועל איך איהם בעטען, בעשליעסט זי.

אויף מאָרגען, פאַר דער העברעאישער לעקציע, האָט לאה געזעהן ווי די מאַדאַם מיט מאַשען טהוען זיך אָן אויף ערגיץ אַוועקצוגעהן. דאָס האַרץ האָט אין איהר אָנגעהויבען צו זינגען פאַר פרייד. "מיט אַ קלאָג אין די הייזער", האָט זי זיי אין געדאַנק צוגעוואונשען. זי איז געוועזען צופריעדען, וואָס זי וועט קענען אונגעשטערט הייסען שרייבען דעם בריעף.

אַז די מאַדאַם, מיט דער צוועלפיאַהריגער מאַשען זענען שוין פאַרטיג געוואָרען, איז זי צוגעגאַנגען צו לאה'ן און האָט געזאָגט:

— אַז דער יודישער לעהרער וועט קומען, זאָלסטו איהם זאָגען, אַז מאַשע וועט זיך היינט ניט לערנען, זי געהט מיט מיר אין געסט, זאָל ער ניט וואַרטען, ער וועט די לעקציע אַוועקגעבען אין אַ לייידיגע צייט.

— זאָג איהם, האָט מאַשע, פּיעסטענדיג זיך, אונטערגעהאָלפען, אַז ער זאָל גלייך אַוועקגעהן. אַ חפץ אַ לעהרער!...

— ניט געפעליע... האָט לאה געוואָלט איבערקרימען די נאַרישע צולאָזענע מאַשען, וועלכער זי האָט אין האַרצען אמת פיינד, נאָר זי האָט זיך איינגעהאַלטען.

— אַ: אַך און וועה — האָט לאה נאָך זייער אַרויסגאַנג געפּיליזאָפירט — זי לאַכט פון לעהרער, יענער איז אַ זייד!

מיט אונגעדולד האָט זי געוואַרט אויף דעם לעהרערס קומען. ז איז אַלע ווײַלע אַרויסגעגאַנגען אויף די טרעפּ זעהן, צי געהט ער.

און אז דער לעהרער האט די טהיר געעפֿענט איז זי איהם גענאנגען אנטקעגען, ווי צו איין אלטען בעקאנטען און האט מיט א ליעבען שמייכעל געזאגט:

— אומזיסט אייער טרחה.

— וואס איז?

— מאשע איז אוועקגעגאנגען מיט דער מאדאם אין געסט און האבען געבעטען, אז איהר זאלט ניט ווארטען.

דער לעהרער האט פריי איין אטהעם געטהון.

— א דאנק אייך — האט לאה געשמייכעלט — וועט איהר האבען א לעדיגע שטונדע.

דעם לעהרער איז געפֿעלען געווארען איהר פֿרעהליכער און דרייסטער טאן. "זי איז שוין ניט קיין באבע!" — האט ער געטראכט — "קליינער פֿאר די מאדאם און עהרליכער איז זי אודאי". אזוי טראכטענדיג, איז ער געבליבען א ווייל שטעהן אונענטשלאסען ביי דער טיהר.

— אז איך וואלט מיך ניט געשעמט — ווענדט זיך צו איהם לאה — וואלט איך אייך עפּיס געבעטען.

— אך, מיט'ן גרעסטען פֿערגעניגען — האט דער לעהרער פריינדליך געשמייכעלט — זאגט וואס.

לאה האט גלייך ניט געקענט אויסרעדען איהר בקשה, זי האט אראבגעלאזען די אויגען אויף די ערד, ווי זי וואלט זיך מיט דער פֿארלאנגע וועלען מישב זיין.

דעם לעהרער האט די ביטע שטארק פֿעראינטערעסירט, און ניט ווארטענדיג אויף איהרע דייטליכע ווערטער האט ער ווידער געפֿרעגט:

— זאגט שוין וואס, שעמט זיך ניט.

— א נארישקייט — האט זי געענטפֿערט שוין אויפהעבענדיג די אויגען פֿון דער ערד און פֿערקוקענדיג זיך אויף א פֿאן, וואס איז געהאנגען אויפ'ן וואנד קעגען איהר.

— אויב א נארישקייט דארף מען טאקי ניט, האט דער לעהרער געלאכט.

— איך האב געוואלט אייך בעטען אנשרייבען א בריוועל צו דער מאמען — האט זי קוים ארויסגערעדט, רויט ווערענדיג.

— דאס גאר! האט דער לעהרער אויסגערופען, און איך האב געמיינט, גאט ווייסט וואס. וואס זשע האט איהר זיך אזוי געשעמט?

— כ'ווייס... האט לאה שטיל, ווי פֿאר זיך גערעדט — מיר דאכט זיך, אז עס איז ניט אזוי שען, אז מען דארף אנקומען צו א "צווייטען" שרייבען א בריעף.

— אוודאי, האט דער לעהרער שוין ערענסט געזאגט און אזוי ווי צורייצט — אוודאי דארף מען אליין קענען שרייבען. יעדער מענש דארף קענען, נאר וואס זענט איהר שולדיג? שולדיג זענען אנדערע?...

— אנדערע? האט לאה זיך פֿערוואונדערט און אויסגעשטעלט די אויגען אויפ'ן לעהרער. איך בין אליין שולדיג, צי מיין מזל איז שולדיג... איך וואלט האבען מזל, ווי לייטישע קינדער, וואלט מען מיר אויך יונגערהייט געלערנט. ניט אלע מיין פֿריינד ווערען אבער געבארען אין איין מזל, ווער עס האט פֿינף לעהרער און ווער אפֿילו ניט איינעס, מסתמא דארף דאך אזוי זיין...

— דארפֿען דארף אפֿילו ניט זיין אזוי, האט דער לעהרער איראניש געשמייכעלט.

ער האט אבער א קוק געטהון אויף לאה'ן, "ווי טרויריג זי איז געווארען, און זיין הארץ האט געדריקט פֿאר מיטלייד, "א מענש און אונווייסענד ווי א בהמה", האט ער געטראכט...

און פלוצים איז ביי איהם געבארען געווארען א געדאנק: ער וועט זי לערנען...

"לערנען זי, לערנען, לערנען!" האט איהם דער געדאנק פֿול געמאכט זיין גאנצען וועזען.

ער איז בעגייסטערט געווארען פֿונ'ם געדאנק און האט איהם גלייך ארויסגעזאגט:

— איהר ווייסט, אז אויב איהר פֿוילט זיך ניט, וואלט איהר נאך איצטער זיך אויך געקענט אויסלערנען שרייבען.

— פֿוילען זיך? האט לאה אבגעשלאגען מיט פֿייער — וואס רעדט איהר? קאכען, וואשען, רוימען א גאנצען טאג פֿאר פֿרעמדע פֿויל איך מיר ניט, און פֿאר זיך אליין, לערנען זיך שרייבען, וועל איך מיר פֿוילען. זאגט בעסער — איך האב קיין צייט ניט.

— א גאנצען טאג הארעוועט איהר דען?

— וואס דען האט איהר געמיינט — אומזיסט דען נעמט מען געלד?

דער לעהרער האט זיך פֿערטראכט, האט א זיפֿץ געטהון, פֿערקנייטשט דעם שטערן און האט ענדליך געפֿרעגט.

— אפֿילו א שעה אין טאג קענט איהר ניט אברייסען?

— איך וועל אייך זאגען דעם אמת — האט לאה טרויריג געענטפֿערט — א שעה אין טאג וואלט איך, ווי עס איז געקענט אברייסען, נאר דער קאפּ מיינער איז מיר ניט דערביי און די הענד וועלען גאר ניט געהן. מען האט דאס גאנץ לעבען צו טהון מיט טעפּ און לעפֿיל, מיט א בעזים און נאך אזעלכע גראבע ארבייט.

— נישקשה! איך וועל אייך אויסלערנען — האט דער לעהרער איהר פֿערזיכערט — א מענש איז ניט קיין חיה.

— אויב איהר ווילט אזוי פֿריינדליך זיין און לערנען מיך, וועל איך מיט'ן גרעסטען פֿערגעניגען... א קלייניגקייט קענען שרייבען!... איך בין אזוי מקנא, ווער עס קען שרייבען...

דער לעהרער האט בעמערקט, ווי איהר שטים ווערט פֿערשטיקטער און אין איהרע אויגען האבען זיך טרעהרען בעוויזען.

"ארימע מענשען" — האט ער געטראכט — אזעלכע קליינע פֿערלאנגען פֿאר אזעלכע שווערע ארבייט!... און דאס ווערט נאך אייך ניט ערפֿילט — אונדאנקבארע, מאוסע וועלט!"... ער האט געפֿיהלט זיך, ווי שולדיג קענען איהר און האט געזוכט ווערטער צו פֿערגלעטען זיין שולד:

— זייט רוהיג, איהר וועט נאך קענען! — האט ער זי געטרייסט — אלע טאג וועל איך אייך לערנען א שעה. ווען האט איהר צייט?

— 10 אזייגער אוונד קען איך זיין שוין לעדיג, האט זי שוין אביסיל פרעהליכער ווערענדיג געענטפערט — וואו וועלען מיר זיך אבער לערנען? דא קען איך ניט, די מאדאם וועט זיך בייזערן, זעהר א וואהלע מאדאם, אזא יאהר אויף איהר...

— איך וואהן אין א בעזונדער צימער — האט דער לעהרער פֿארגעלעגט — איהר קענט קומען צו מיר.

לאה איז אביסיל רויט געווארען. זי האט זיך שיער ניט ארויסגעהאפּט:

— „נײן מיר זענען ניט פֿון דעם סאָרט דיענסטען‟. אָבער, אַז זי האָט אַ קוק געטהון אויפֿ'ן לעהרערס פנים, אַריינגעקוקט אין זיינע טיע־פע, שוואַרצע, פֿערטראַכטע אויגען, איז פֿון איהר יעדער השד אַראָב־געפֿאַלען, און זי האָט איינגעשטימט.

נאָך דעם האָט איהר דער לעהרער דעם בריעף געשריבען. לאה האָט געקוקט, ווי גיך די פֿעדער איז געפֿלויגען איבער'ן פּאַפּיער, און האָט זיך געוואונדערט, ווי פֿון איהר איין וואָרט, וואָס זי זאָגט אַרויס פֿערשעמט, שטויסט ער זיך אַלץ און שרייבט אַן דערפֿון צעהן ווערטער און אַזוי גלאַט, שען, אַזוי ווי אין אַ ביכיל, וואָס מען לייענט שבת...

— הלואי, וואָלט איך געקענט האַטש אַ הונדערט הלק פֿון איהם! האָט זי אין האַרצען שטיל צוגעוואונשען זיך, אַרויסלאָזענדיג אַ זיפֿץ.

אויף מאָרגען איז לאה געקומען צו בערקסאָהן אויפֿ'ן קוואַרטיער. ער האָט זי פֿריינדליך אויפֿגענומען, האָט זי אַוועקגעזעטצט ביי'ן קליין טישיל און האָט אָנגעהויבען צו לערנען.

— די פֿעדער האַלט מען אַזוי — האָט ער פֿערשטעהען גענע־בען — איהר זעהט ? — אין די דריי פֿינגער פֿון דער רעכטער האַנד. איהר פֿערשטעהט ?

— איך פֿערשטעה,— האָט לאה דערשראָקען געענטפֿערט. זי האָט נאָר נישט פֿערשטאַנען, קוקענדיג, ווי דער לעהרער האַלט די פֿעדער אין האַנד. איהר האָט זיך געדאַכט אַז דאָס איז אַזוי שווער, אַז זי וועט עס קיינמאָל ניט קענען.

— נו, נעמט !

זי האָט אַריינגענומען די פֿעדער אין איהרע גראָבע פֿערהאָרעווע־טע פֿינגער. די הענד האָבען זיך איהר געטרייסעלט.

— אַ ביסיל העכער.

זי האָט גענומען העכער

— אָט אַזוי! יעצט פּרובט מאַכען איין אַלף. איהר זעהט, ווי איך מאַך — אַ האַלב קייקעלע, נאָכדעם אַ פּאַסקעלע.

לאה האָט אַוועקגעשטעלט די פֿעדער אויפֿ'ן פּאַפּיער און האָט געוואָלט אָנהויבען פֿיהרען דעם בוכשטאַב, נאָר די פֿעדער האָט זיך אַריינגעהאַקט טיעף אין פּאַפּיער און האָט זיך בשום אופן ניט געוואָלט אַ ריהר געבען ווייטער.

— עס געהט עפּיס ניט... האָט זי שעמדיג געמורמעלט.

— עס וועט געהן — האָט זי דער לעהרער געטרייסט — ניט דריקט אַזוי די פֿעדער, מען דאַרף נישט מיט כּח. אָט אַזוי! איהר זעהט, — האָט ער איהר געוויזען, צונעהמענדיג די פֿעדער פֿון איהר האַנד און מאַכענדיג אַליין איין אַלף.

לאה האָט זיך גוט צוגעקוקט. איהרע אַלע פֿעהיגקייטען פֿון מה האָט זי אינ'ם קוקען אַריינגעלעגט.

זי האָט וויעדער גענומען די פֿעדער און האָט שוין פֿון אויבען געהאַלטען און האָט געוואָלט לייכט פֿיהרען איבער'ן פּאַפּיער. נאָר די פֿעדער האָט ביי איהר אַ שפּרונג געגעבען און האָט ניט געוואָלט בשום אופן מאַכען דאָס האַלבע קייקעלע.

עס איז שווער צוגעגאַנגען.

דער לעהרער האָט שיער דאָס געדולד ניט פֿערלאָרען, און קיין האַלבע קייקעלע, ווי עס געהער צו זיין, האָט זי נאָך ניט געמאַכט.

— „היינט אַ גימל, אַ לאַנגער פֿאַ‟, האָט ער מיט שרעק גע־טראַכט — היינט אויסלעגען... גאָט מיינער.

ער איז אומגעגאַנגען איבער'ן צימער מיט גיכע טריט. לאה האָט דערווייל געפֿיהרט מיט דער פֿעדער.

ער איז צוגעגאַנגען אַ קוק טהון. איין אַלף האָט אַזוי קאָמיש אויסגעזעהן, אַז אויפֿ'ן לעהרערס פנים האָט זיך בעוויזען אַ ביטערער שמייכעל.

— שלעכט! האָט לאה פֿערצווייפֿעלט אויסגעשריען — עס געהט נישט — איך וועל ניט קענען! פֿערפֿאַלען שוין!...

זי איז געוועזען בלייך, דערשראָקען און שטאַרק אַראָבגעפֿאַלען. זי האָט געקוקט אויפֿ'ן לעהרער מיט בליקען פֿון אַ חולה אויף אַ דאָק־טאָר, ווען דער חולה פֿיהלט, אַז ער האַלט שמאָל, און ער וויל חאָטש זיך טרייסטען מיט דעם דאָקטאָרס פֿאַלשער הבטחה... דער לעהרער האָט עס פֿערשטאַנען און ער האָט זי געטרייסט :

— נישקשה, איהר וועט זיך אויסלערנען...

זיין קול האָט אָבער געקלונגען מיט ספיקות, און לאה האָט עס געפֿיהלט...

— שוין שפּעט!... האָט זי געזיפֿצט.

דער לעהרער האָט געשוויגען, און לאה האָט זיין שווייגען אָנ־גענומען פֿאַר אַ בעשטעטיגונג. דאָס האָט זי נאָך פֿערצווייפֿעלטער גע־מאַכט, און זי האָט הויך מיט גאַל אַרויסגערעדט :

— פֿערפֿאַלען שוין, אומזיסט מיין טרחה. אַז מען געפֿינט זיך פֿון 10 יאָהר אַן אין פֿרעמדע הייזער, אין איידעלע גבירה'שע הייזער, ווערט מען אַזוי פֿערגרעבט, אַז מען קען שוין איידעלער ניט ווערען... איך וועל שוין ניט קענען שרייבען... אויף מיר וואַרטען אין קיך די טעפּ, מיט'ן בעזעם. דעם בעזעם איז מיר לייכטער צו האַלטען...

דער לעהרער האָט זי ערשטוינט אָנגעקוקט און האָט ניט געפֿונען קיין ווערטער זי צו בערוהיגען.

— אַ גוטע נאַכט! האָט זי אויפֿשטעהענדיג זיך געווענדט צום לעהרער — איך דאַנק אייך פֿאַר אייער גוט האַרץ. איך וועל שוין זעהן מיינע קינדער לערנען שרייבען... איך בין שוין פֿערפֿאַלען, אָבער מיינע קינדער וועלען שוין געוויס קענען...

אברהם רייזען.

בעריל וואַסער־פֿיהרער.

(פֿאָרטזעטצונג).

V.

בעריל האָט שוין יוסלען מעהר אין חלום ניט געזעהען; ער האָט אָבגעהיט זיינע נדרים פּינקטליך. ער האָט זיך, קאָן מען זאָגען, בערוהיגט. —

נור בלויז צייטענווייז פֿלעגען איהם אויפֿקומען יענע אַלטע ערינערונגען. אָבער דעמאָלס פֿלעגט ער זעהען ניט יוסלען דעם טויטען אין חלום, נאָר יוסלען דעם לעבעדיגען אויפֿ'ן וואָהר. עס פֿלעגט זיך איהם פֿאָרשטעלען יוסיל אין דער מינוט, ווען ער איז אומגעפֿאַלען פֿון זיין פֿאַטש און האָט זיך געקייקעלט אין בלוט, געשטויסען פֿון זיין פֿוס... עס פֿלעגט אָבער פֿיעל ניט דויערן: אַ טיאַכק, אַ ציפּ ביים האַרץ פֿלעגט ער דערפֿיהלען, — און באַלד איז עס איבער־געגאַנגען. —

נאָר מיט דערזעלבער מאָס, וואָס ער האָט זיך בערוהיגט, האָט אָנגעהויבען אויפֿשווימען די אַלטע צרה: בתיה איז געוואָהר געוואָרען, אַז ער ניט אָסתר'קען פֿינף גילדען אַ וואָך, און האָט, געוועהנליך,

ניט נעקאָנט בעשטעהען דערויף. זי האָט נעפּ־זופּט קריגען זיך און איינגעהמען די מלחמה. ווי תמיד, מיט קרעכצען, מיט זיפצען און טרעהרען; נאָר אז ס'האָט ניט געהאָלפען, איז זי אריינגעפאַלען צום רב מיט א געוויין:

„סטייטש, רבי, וואו איז דאָס געהערט געוואָרען? אזוי ביטער האָרעווען! אליין זיך ניט אָנצועסען! דאָס אייגענע ווייב פיהרען קרועה ובלויה — און נעבען נאָר פרעמדע רוחות צו לעבען?!"

דער רב האָט א קוק געטהון אויף איהר הלבשה און האָט זיך איבערציינט, אז זי נאַרט איהם ניט אָב. ער האָט געפונען, אז זי איז גערעכט.

ער האָט געשיקט רופען בערלען און האָט איהם געהייסען אויפהערען צאָהלען חיונה דער אלמנה. —

„ס'איז דאָ א גרויסער גאָט, — זאָגט ער. — איין אבי יתומים און דיין אלמנות; ער וועט איהר בעשערען, וואָס זי דאַרף, און דו האָב אין זינען דיין הויז."

בערלען איז דאָס נייעס ניט געפעלען: „וואָס הייסט?" — האָט ער זיך אויפ'ן אַנדערן טאָג אויסגעטענה'ט פאר שמואל'קען: „וואָס האָט זי צו די פינף גילדען?! איך האָרעווע אויף זיי בעזונדער! פון דער זייט! ניט פון געהאַלט פון די בעלי־בתים: איך לעז אויף דער קאָן! דאָס פלעג איך פריהער ניט טהון! כ'ל זי ניט הערען.

שמואל'קע האָט געהאַלטען מיט איהם; ער האָט איהם גע־ראָטהען, ער זאָל פאר איהר פערלייקענען: „די פינף גילדען קאָנט איהר שיקען דורך מיר."

די עצה איז בערלען געפעלען. אסתר'קע האָט דאָס ערשטע מאָל ביי שמואל'קען ניט געוואָלט נעהמען דאָס געלד: „וואָס איז פלוצלינג? — האָט זי פערשעמט געפרעגט: פאר וואָס ניט ווייטער דורכ'ן רב? און אז ס'קאָן ניט געהן דורכ'ן רב, מעג ער שוין אויפהערען! איז ער דען מיר עפּיס שולדיג וואָס?"

נאָר אז שמואל'קע האָט איהר דערצעהלט, אז דאָס האָט אָנ־געארבעט די „ירגזון" זיינע, אז זי איז אריין מיט א געוואַלד צום רב — האָט זי גענומען א פערדרוס: „זי שאַרפט אלס די צייהן אויף מיר! — האָט זי פערריסען דעם קאָפּ און כמעט אויסגעשריען: אז זי איז יאָ אזוי, ניט־זשע אָהער דאָס געלד! איך נעם! איך וועל אויף די וואָך אויך נעהמען! איך וועל תמיד נעהמען! איהר אויף צוועצעניש!"

שפּעטער האָט איהר אפילו באנג געטהון דערויף: עס האָט זיך איהר געוויזען, אז זי האָט געטהון, ניט ווי א יודישע טאָכטער דאַרף טהון; נאָר אזוי ווי זי האָט קיין אנדער ברירה דערוויל ניט געראַט, האָט זי געמוזט נעהמען די פינף גילדען אלע וואָך מיט דער האָפנונג, אז באַלד, ווי זי וועט נור בעקומען די ערשטע געלעגענהייט צו פערדי־נען זיך לעבענסמיטעל, וועט זי אויפהערען די חיונה צו נעהמען ביי בערלען. —

און קיין געלעגענהייט האָט זיך ניט געוויזען, און זי האָט אלץ גענומען די קצבה און איז שוין ווי געוועהנט געוואָרען דערצו. —

בתיה אָבער איז ניט געווען פון די, וואָס לאָזען זיך לייכט אָבנאַרען. זי איז געווען פון די ווייבער, וואָס נאַרען זיך אליין גרינגער, איידער ווי גענאַרט ווערען פון יענעם. זי האָט זיך אָנ־געשטויסען, אז בעריל האַלט נאָך איצט אויך אונטער דאָס געפּוטצטע אלמנה'כען. זי האָט נאָך מעהר איבערגעטראַכט: ווער ווייס, וויפיעל ער גיט איהר אצינד?

און וואָס עס האָט זי נאָך מעהר בעאונרוהיגט, אפשר טראָגט ער איהר אליין אָב דאָס געלד אלע וואָך אהיים". קיין גוט מיינונג האָט זי אויף די יונגע אלמנה ניט געקאָנט האָבען: די סודות, וואָס האָבען זיך געפיהרט צווישען איהר מיט בעריל מיידיל־וויז, האָבען זי איינמאָל אויף תמיד שוין אויפגערייצט אויף יענע. אויסער דעם האָט זי, ווי א פּראָווינצימער, איהר ניט געקאָנט מוחל זיין, וואָס זי איז שענער פאר איהר און געהט תמיד געפּוטצט: „לעגט זיך אָהן וועטשערע — נאָר די בעקליך זאָלען גלאַנצען!" פלעגט זי אָפּט שפּעטען אויס איהר צווישען די שכנים.

נאָר אז זי נעמט געלד שטילערהייט ביי א מאַן פון א ווייב — נאָך ביי אזא מאַן, וואָס איז שולדיג אין איהר מאַנס טויט — דאָס קאָן שוין נאָך איהר מיינונג קיין ערליכע יודישע טאָכטער ניט טהון! זי האָט דעריבער אויפ'ן ערנסטען פאַל איבערגעקלערט... און האָט זיך גענומען לאקערן בערלען אין אלע זיינע גענג, פלעגט איהם שטילערהייט נאָכגעהן, היטען פון ווייטען, אין וועלכע הייזער ער געהט אריין, און אז נאָך פיעל אומזיסטיגער מיה, האָט זי בערלען געטראָפען אריינגעהען צו דער געפּוטצטער אלמנה — פלעגט זי זיך אומקעהרען כייז און צורייצט. אין דער היים פלעגט זי דערפאַר פערשפעטיגען מיט די אָנבייסענס, וועטשערעס און מיט אלע איבעריגע הויז־ארבייטען. דאָס פלעגט בערלען אויפרייצען. מען פלעגט זיך אָפט קריגען, די קריגע פלעגען קומען ווי געוועהנליך ביז: „אסתר'קע די געפּוטצטע אלמנה".

און אצונד האָט בעריל ווענינער ווי תמיד געקאָנט הערען אסתר'קעס בזיונות.

שמואל'קע האָט זיך אין דער לעצטער צייט שטאַרק בעפריינדעט מיט בערלען; ער פלעגט זיין איין אָפטער גאַסט ביי איהם, ער האָט אין איהם געפונען, וואָס איהם האָט געפעהלט — א נוטען ברודער... ניין, טאַקי א ברודער, א ליעבענדעס האַרץ, וואָס ליעבט איהם, ניט בתורת נדבה, נאָר וואָס בענוויטהיגט זיך אַמאָל אין זיין גוט פריינדשאַפט אויך. ער איז תמיד צופּ־יעדען געווען, ווען ער האָט געהאַט די געלעגענהייט איהם ניטצליך צו זיין, ער האָט זיך דאן דערפיהלט אויך פאר עפּיס א מענש, וואָס קאָן אויך עפּיס נוטצען.

ער פלעגט זיין ביי בערלען איין אָפטער גאַסט, פלעגט צוזעהען זיין אָכלעבען מיט בתיה'ן, ער האָט אויף איהם שטאַרק רחמנות בע־קומען.—

ער האָט זיך דערמאָנט, אז בעריל האָט אַמאָל געהאַט בעשלאָסען צו גט'ען זיך מיט איהר.

„ניט גלייכער פאר זיי צו גט'ען זיך?" קלערט ער ביי זיך: „וואָס דען? אזוי איז עפּיס א לעבען? אומשטיינס נעזאָגט! ווי זאָגט מען, איידער צוויי זאָלען וויינען, בעסער זאָלען פיער זיך פ־עהען!"

איהם איז איינגעפאַלען א געדאַנק, פאר וועלכען ער וויל זיך אליין א קניפ טהון אין בעקיל.—

„אסתר'קע איז איין אלמנה... בעריל וויל זיך שוין לאנג גט'ען... ער מוז זיך גט'ען... מזונות גיט ער אסתר'קען סיי ווי — וואָס פעהלט דאָ דען מעהר ווי גט און חופּה?"

איהם איז א חידוש, פאַרוואָס איז בעריל ביז איצט דערויף ניט געפאַלען? אזא גלייכע זאַך! ווי האָט ער געקאָנט ניט פאַלען דערויף?!

ער זוכט צו פערענטפערן די שאלה: „אפשר איז פון איהר, פון אסתר'קען, די מניעה. מע קאָן וויסען? א ווייביל א קאפּריזנע! דעמאָלט האָט זי געוואָלט — היינט וויל זי ניט! און אפשר האָט זי דעמאָלט

אויך ניט געוואלט! ס'א ראיה, וואס בערלען האט זיך אויסגעוויזען? ווען זי וויל דעמאלס, וואלט זי דאך חתונה געהאט פאר בערלען, ניט פאר יוסלען!"

ער האט זיך געפאסט ניט צו זאגען בערלען זיין נייעם פלאן, ביז ער וועט ניט פארטיג זיין מיט איהר. ער מוז אליין רעדען מיט איהר.

אויפ'ן אנדערן טאג האט ער געדארפט אבטראגען אהין די פינף גילדען.

"אצונד, — פאסט ער אב ביי זיך, — וועל איך רעדען מיט איהר פון ענין. איך וועל זי קלונעריש פערגעהען, שלעפען א צונג... אנפאלען פון דער זייט, אזוי, אז זי זאל ניט קאנען לייקענען פאר מיר. דערויף בין איך דאך א מאנסביל, דערצו נאך — ווי זאגען די וואסערפיהרער — א ליטווישער קאפ, און זי איז דאך ניט מעהר ווי א יודינע מיט לאנגע האר און קורצען שכל". — דאך האט זיך איהם ניט אזוי גרינג געגעבען די זאך, ווי ער האט זיך פארויס פארגעשטעלט: אצונד האט ער זיך צום ערשטען מאל צוגעקוקט צו איהר און האט געפונען, אז זי איז זעלטען שען. זי מעג אפילו אין דער ליטא א פארשוין הייסען. אין דער גאנצער צייט, וויפיעל מאל ער פלעגט איהר דאס געלד אבטראגען, פלעגט ער ווייניג קוקען אויף איהר; די מעשה מיט בערלען און נאכדעם — מיט יוסלען האבען איהם אריינגעגעבען אין הארץ א מין דרך־ארץ צו איהר. אצונד האט ער דאס ערשטע מאל זי גוט בעטראכט און איז ענטציקט געווארען פון איהר, און דאס האט ביי איהם אבגעקומען דעם קוראזש. נאכדעם אז ער איז נעקומען צו זיך, האט ער ניט געוואוסט, פון וואס אנצוהויבען? וואס זאל ער איהר זאגען? "דאכט זיך, אזא לייכטע פשוטע זאך — בייזערט ער זיך אין געדאנקען — און קאן עס ניט אנהויבען."

ער האט געפרופט פערגעהען, אנהויבען איין אנדער שמועס: "ווי טייער קאסט איהר דירה־געלד? ווי לעבט זי מיט די שכנים? ווער גיט איהר וואסער? וויפיעל איז זי אלט? — נאר אויף יעדע פראגע בעקומט ער א קורצען, א ביסיל פערוואונדערטען ענפער. און... עס קלעפט זיך ניט דער שמועס.

ער פיהלט — ער זיצט שוין איבעריג. ער דערקאנט אין איהר, אז זי בעאונריהיגט זיך, קוקט אלע מאל אין פענסטער'ל, הויבט זיך אלע ווילע אויף פון ארט; עפענט די טיהר; רעדט הויך; אט־אט זאגט זי: "געה דיר ארויס!"

און ארויסגעהען אזוי, אהן גאר נישט, האט ער ניט געוואלט.

ער איז גלייך ארויף אויפ'ן ענין.

"לעבט נעביך שלעכט — בעריל!.. א ביטער ווייב ער האט א ביסיל!.. נאך פאראיאהרען זיך געוואלט גט'ן מיט איהר... ער האט געהאט אביסיל געלד... אצונד, א פנים, האט ער קיין געלד ניט... איך וועל איהם לייהען, וויפיעל כ'האב... אבי... אבי ער זאל פטור ווערען פון איהר"...

"ס'א גוטער שלאק, ענפערט יענע. נאך מיירילוויז זיך געוויזען פאר א סחורה... די מוטער איהרע האט זיך מיט דריי מאנען גע'גט!"

שמואלקע דארף נעהמען ווייטער, נאר ער האט ווידער פערלארען די צונג: "וואס זאגט מען ווייטער? — טראכט ער זיך — ווי אזוי פיהרט מען צו צום ענין? וואס רעדט מען עפים?"

"איך מאל מיר אוים, — זאגט יענע ווייטער, — וואס ער דארף נעביך אויסשטעהען פון איהר, און ווי אזוי ער הארעוועט נעביך ביטער! ציהט היונה פון טיעפען קוואל! און דא דארף ער נאך מיך האדעווען!

אפשר ווייסטו פאר וואס? ניין, איך וועל שוין מעהר די פינף גילדען ניט נעהמען! איך וועל מיר עפים געפינען ארבייט! ס'איז דאך אין אמת'ן עפים ניט... איך ווייס אליין ניט, ווי אזוי איך זאל דאס אנרופען!"

"טיהאסטו דיר! טראכט זיך שמואלקע: וואוהין מען איז פערקראכען! לא זו הדרך!" שעמט ער זיך ניט צו זאגען אויפ'ן קול, ווייסענדיג, אז זי וועט די ווערטער ניט פערשטעהן. —

"אסתר, — שטעלט ער זיך פלוצלינג אויף די פיס, גלייך ער גרייט זיך צו פון א טיעפען קוואל א פאר קאנען ארויסצוציהען: אז בעריל וועט זיך גט'ן, וועט איהר התונה האבען פאר איהם?"

יענע איז בלייך געווארען, אנידערגעפאלען אויפ'ן בענקיל און האט פערלארען דעם קאפ. שמואלקען האט געקלאפט דאס הארץ ווי א זייגער.

"איהר ווייסט עפים פון דעם, וואס האט זיך געטהון צווישען מיר מיט איהם פאר דער חתונה", האט אסתרקע נאך עטליכע מינוט שווייגען פלוצלינג א פרעג געטהון.

שמואלקע האט א שאקיל געטהון מיט'ן קאפ אויף "יא". —

אסתרקע האט זיך צוויינט. קוקענדיג אויף איהר, האט זיך שמואלקע אויך ניט איינגעהאלטען. —

"נו, וואס זאגט איהר?" לאזט ער זי שוין ניט אב, נאכדעם ווי זי האט זיך מיט איין עק פארטוך אויסגעווישט די אויגען.

"איהר דארפט דאס נויטהיג וויסען?"

"יא, שטארק נויטהינ" — ענפערט שמואליק כמעט מיט געבעט.

אסתרקע האט אבגעשוויגען עטליכע מינוט. עס האט אויסגעוויזען — זי האט השבונות... זי רעכענט זיך אב מיט עמיצען.

"בעריל ווייסט דערפון?" פרעגט זי פלוצלינג.

"ניין".

"אז איהר דארפט נויטהיג וויסען... זאג איך אייך... יא!" ענפערט זי און וויעדער זיך צוויינט: נור מיט דעם בעדינג: ביז נאכ'ן גט, זאל ער ניט וויסען.. זאל קיינער ניט וויסען!"

ער האט איהר צוגעזאגט, און איז ארויסגעגאנגען פרעהליך. איהם האט אביס'ל באנג געטהון, וואס ער האט איהר דאסווארט געגעבען, בערלען גיט אויסצוזאגען ביז אחר המעשה: "וועד ווייסט? טראכט ער איבער, צי וועל איך איהם ניט דארפען אויסזאגען? נאר אז כ'ל דארפען, — האט ער זיך געטרייסט, — וועל איך ברעכען דאס ווארט. א ווארט פון א וואסערפיהרער — דערצו וואס האט נאך ניט קיין אייגען פעסיל!.. וועט זי מיך רופען קנאקניסיל!..."

דעם גאנצען טאג האט ער זיך געקריגט מיט זיין פערדיל, גערופען עס מיט אלע שענדליכע צונעמען; עס האט זיך איהם געדאכט: זיין פערדיל קריכט היינט און טהוט ניט קיין לייטישען שפאן. ער וואלט גערן ענדיגען מיט'ן וואסער און זיך נעהמען צו בערלען.

"דערנאך, — טראכט ער זיך, — וועל איך אוועקווארפען ברוך דוד'ן און וועל איבערגעהען צו בערלען און — חי וועט זיין געלעבט!"

"און נאכדעם?"...

ער ווייס דאס בילד, וואס ער וויל זיך פארשטעלען, איז נאך ניט פארטיג. אייביג ביי בערלען צו דיענען, איז אויך ניט קיין תכלית.—

לויט זיינע יאהרען איז ניט צו פריה חתונה צו האבען, האדעווען א ווייב, וואלט ער שוין קענען, אפילו מיט דעם פערדיענסט, וואס ער האט ביי ברוך דוד'ן. איין חסרון נור וואס א פרעמדער. "אז כ'ל זיין ביי בערלען, בין איך שוין ניט קיין פרעמדער. בעריל וועט זיין, ווי א

שטיינער אַ טאַטע אדער איין עלטערער ברודער. ער וועט מיר חתונה מאַכען... עס זאָל זיך נור טרעפֿען אַ לייטיש מיידיל... אָדער אפילו איין אלמנה'כען אַ יונגס, אָט — למשל אַזוינס ווי אסתרקע...

"אוי איז זי שיין! היינט — אַ ווירטהין אַ בריה נפלאה! עס שמעקט די ריינקייט אין שטיביל ביי איהר אין יעדען ווינקעל"...

ער וואָלט נאָך וועלען ווייטער זיך אַריינקוקען אין זיין נאָהענטער צוקונפֿט, ער ווייס ס'איז נאָך דאָ פֿיעל אַנגענעהמעס און פֿרעהליכעס זיך פֿאָרצושטעלען; נאר, זיצענדיג אויפֿ'ן פּעסיל, קען ער דאָס ניט. ער דאַרף אַלע מאָל איבעררייסען די געדאַנקען, רעדען צום פֿערדיל, אַראָבגעהן צאַפּען די קאַנען, און איינטהיילען אין יעדען הויז — ער לעגט דאָס אָב אויף ביי נאַכט, ווען ער וועט ליגען אויפֿ'ן געלעגער, דערווייל דאַרף מען ווי פֿריהער אָבפֿאַרטיגען זיך און געפֿינען בערלען.

(ענדע קומט.)

יהודה שטיינבערג.

ערדציטערניש.

פֿעסט און זיכער פֿיהלט זיך דער מענש אויף דער ערד. "ערד אונטער די פֿיס" איז דער אויסדרוק, וועלכען מען בענוצט, ווען מען רעדט וועגען אַ פֿעסטער און זיכערער לאַגע. ווער עס איז נור געפֿאָהרען אַמאָל איבער'ן ים, ווייס דאָס פֿרעהליכע געפֿיהל, וואָס מען בעקומט, ווען מען האָט אונטער זיך אַנשטאַט די זיך שאַקלענדיגע חוואַליעס ווידער די פֿעסטע ערד. ווי שרעקליך איז אָבער, אַז די פֿעסטקייט פֿון דער ערד, אין וועלכע דער מענש גלויבט אַזוי שטאַרק, ווערט מיט אַ מאָל פֿערלאָרען, און אַז די ערד, אויף וועלכער דער מענש פֿיהלט זיך אַזוי זיכער, הויבט זיך אָן צו שאַקלען און טרייסלען, זיך צו ברעכען און שיטען. דאַן איז דער שרעק פֿאַר דעם פֿערלאָרענעם גלויבען אין די פֿעסטקייט פֿון דער ערד אפשר נאָך שטאַרקער, ווי דער שרעק פֿאַר דער סכנה, אין וועלכער עס געפֿינט זיך דאָס מענשליכע לעבען.

דאָס שאַקלען און ציטערן פֿון דער ערד רופֿט מען ערדציטערניש. ערדציטערנישען זענען ניט זעלטען. עפֿטער ווי אומעטום קומען זיי פֿאָר אין בערגיגע ערטער. זיי זענען אָפֿט אין איטאַליען, שפּאַניען, פּאָרטוגאַל קאַווקאַז, ארץ־ישראל און סיריען, קליינאַזיען און דרום אַמעריקא. ערדציטערניש הויבט זיך אָן מיט אַ שטאַרקען קלאַפּ אונטער דער ערד, וועלכער דויערט נור איין סעקונדע. ביי גרעסערע ערדציטערנישען דערלאַנגען זיך אונטער דער ערד עטליכע קלעפּ. מיט דעם קלאַפּ פֿון אונטען טהוט די ערד אַ ציטער. דאָס ציטערן דויערט אויך ניט לאַנג: אַמאָל בלויז איין סעקונדע, זעלטען ווען איינינע מינוטען. אָבער דאָס איז שוין גענוג, חרוב צו מאַכען גאַנצע שטעדט.

פֿון דעם איין טרייסיל, וועלכען עס דערלאַנגט די ערד אויף אַ וועלכען עס איז אָרט, פֿערלירט דאָרט אַלצדינג זיין גלייכגעוויכט, מויערן ווערען צושפּאַלטען, די שטאַרקסטע הייזער פֿאַלען איין, בעגראָבענדיג אונטער זיך זייערע איינוואָהנער. אין 536-סטען יאָהר איז געווען אַ שרעקליכע ערדציטערניש אין סיריען, ביי וועלכער עס זענען דערהרג'עט געוואָרען 120 טויזענד מענשען. ביי דער ערדציטערניש אויף דער אינזעל סיציליען, ביי איטאַליען, אין יאָהר 1693 זענען אומגעקומען 60 טויזענד מענשען. אין יאָהר 1755 איז געווען אַ שטאַרקע ערדציטערניש אין ליסאַבאָן, די הויפּטשטאָדט פֿון פּאָרטוגאַל. אין מֶשֶך פֿון 5 מינוט צייט איז די גאַנצע שטאָדט חרוב געוואָרען און ביז 60 טויזענד מענשען האָבען פֿערלאָרען זייער לעבען. ביי דער ערדציטערניש, וואָס איז געווען אין איטאַליען אין דעם 1783-סטען יאָהר האָבען 30 טויזענד מענשען געפֿונען איין אומגעריכטען טויט.

ביי ערדציטערנישען טרעפֿט אָפֿט, אַז די ערד שפּאַלט זיך אין פֿיעל ערטער און עס ווערען גרויסע גראָבענס, וואָס ציהען זיך אַמאָל אויף הונדערטער מיילען אין דער לייננ און אויף צעהנדליגע קלאַפֿטערס אין דער טיעף. די ערד הויבט זיך און לאָזט זיך אַראָב. די מענשען און חיות ווערען געקייקעלט און געוואָרפֿען אין דער לופֿטען ווי פּילקעס. אַמאָל טרעפֿט ביי ערדציטערנישען, אַז גאַנצע בערג ווערען צושאָטען און צובראָכען, און גאַנצע שטעדט ווערען איינגעזונקען אין דער ערד. אויך סדום און עמורה זענען איינגעזונקען געוואָרען פֿון אַ ערדציטערניש. ביי דער ערדציטערניש אין 1868-סטען יאָהר אין דרום־אַמעריקא איז איינגעזונקען געוואָרען די שטאָדט קאַטאַקאַקאַ און ביי דער ערדציטערניש אין אַ יאָהר אַרום איז איינגעזונקען געוואָרען די שטאָדט אַנלאַנאַ. אויף דעם אָרט פֿון די ביידע שטעדט זענען געוואָרען טייכען, אַזוי ווי אויף דעם אָרט פֿון סדום און עמורה איז געוואָרען דער איצטיגער זאַלץ־ים (ים המלח).

שרעקליכער פֿאַר אַלץ זענען די ערדציטערנישען, וואָס קומען פֿאָר ביי די פֿייערשפּייענדיגע בערג, וואָס ווערען אָנגערופֿען וואולקאַנען. דאָס זענען קיילעכדיגע בערג, וועלכע זעהען אויס ווי אַ הוט צוקער מיט אַ אָבגעבראָכענעם שפּיץ. אויבען אין באַרג געפֿינט זיך אַ גרויסע לאָך, וואָס לאָזט זיך אַראָב גאַנץ ווייט ביז אין די ווייטע טיעפֿענישען פֿון דער ערד. טיעף, טיעף אונטער דעם דעק פֿון דער ערד איז זעהר אַ גרויסע היטץ, און אַלסדינג, וואָס עס געפֿינט זיך נור דאָרטען — אַלע שטיינער און מעטאַלען, זענען שטענדיג צושמאָלצען פֿון היטץ. די פֿייערדיגע מאַסע, וועלכע קאָכט טיעף אין דער ערד ווי אין אַ קעסיל, געפֿינט זיך דורך די עפֿנונגען אין די וואולקאַנען איין וועג, דורך וועלכען זי קען פֿריי אַרויסגעהן. פֿון די וואולקאַנען, ווען זיי זענען נור ניט פֿערשטאָפּט, געהט שטענדיג אַ רויך און אָפֿטמאָל רייסט זיך אויך אַרויס די פֿייערדיגע מאַסע, וואָס ווערט אָנגערופֿען לאַווע. ווען די לאַווע רינט אַרויס פֿריי און אין אַ קליינער מאַסע, איז זי פֿאַר דעם מענשען ניט געפֿעהרליך. זי ווערט גיך אָבגעקיהלט און איהר דורכברעכען ברייננט ניט תמיד מיט זיך ערדציטערנישען. וואולקאַנען ווערען אָבער אָפֿטמאָל פֿערשטאָפּט אדער פֿערלאָשען, און אַז עס עפֿענט זיך ווידער אַזאַ וואולקאַן, רופֿט ער תמיד אַרויס אַ שטאַרקע ערדציטערניש. ווען וואַסער קומט אַריין נאָהענט פֿון דער קאָכעדיגער לאַווע, ווערט פֿון איהם פּאַרע, די פּאַרע רייסט דורך מיט אַ מאַוים'דיגען כח, די פֿערשטאָפּטע עפֿנונג, די לאַווע קריגט איין אַרויסגאַנג און מיט דונערן רייסט זי זיך אַרויס דורך דעם באַרג. פֿון באַרג הויבט אָן צו געהן אַ וואָלקען פֿון רויך, וואָס הויבט זיך ביז'ן הימעל און פֿערשטעלט אין העלען טאָג די ליכטיגקייט פֿון דער זון. דער פֿינסטערער וואָלקען פֿון רויך ווערט אָפֿט דורכגעריסען פֿון פֿייערדיגע בליצען, דאָס זענען גרויסע פֿלאַמעדיגע שטיינער אָדער שטיקער לאַווע, וואָס ווערען אַרויסגעוואָרפֿען אויס דער טיעפֿעניש פֿון וואולקאַן. אונטער דער ערד הערען זיך שרעקליכע דונערן, פֿון וועלכע עס ציטערט די גאַנצע ערד. אין דער לופֿט איז אַ שטאַרקער ריח פֿון שוועבעל, וואָס פֿערשווערט דאָס עטהעמען. דער גאַנצער הימעל אַרום ווערט פֿינסטער פֿון דעם רויך און אַש. וואָס רייסען זיך אַרויס פֿון וואולקאַן. פֿון די וואָלקענס הויבט אָן צו רעגענען מיט אַש, וואָס פֿערשיט אָפֿט גאַנצע שטעדט. פֿון וואולקאַן ווערט די אַש פֿערטראָגען גאַנץ ווייט און אויף הונדערטער וויאָרסטען פֿערשיט זי די וועגען. פֿון וואולקאַן רייסען זיך אויך אַרויס גאַנצע ברענענדיגע טייכען פֿון לאַווע, וועלכע צושמעלצען און פֿערברענען אַלצדינג אויף זייער וועג.

ביי דעם אויסברוך פֿון דעם וואולקאַן וועזוף אין דעם 79-סטען יאָהר (9 יאָהר נאָך דעם חורבן פֿון בית־המקדש) זענען אין גאַנצען פֿערשאָטען געוואָרען מיט אַש צוויי רוימישע שטעדט: הערקולאַן און פּאָמפּעיאַ. אין פֿערלויף פֿון יאָהרען איז די אַש בעדעקט געוואָרען מיט גראָז, און עס איז אפילו פֿערגעסען געוואָרען דער אָרט, אויף וועלכען די ביידע שטעדט זענען געשטאַנען. וועגען זיי האָט מען נור געוואוסט פֿון דעם רוימישען געלערנטען פּליניוס, וואָס האָט בעשריבען דאָס דאַמאָלדיגע שרעקליכע אומגליק. ערשט אין 1748-סטען יאָהר (ד. ה. איבער 1669 יאָהר אַרום) האָט איין איטאַליענישער פּויער געגראָבען אין יענעם אָרט אַ ברונעם אַ מיט אַמאָל האָט ער געפֿונען אַ דאַך פֿון אַ פֿערשאָטענעם הויז. מען האָט אָנגעהויבען גראָבען ווייטער און מען האָט געפֿונען גאַנצע גאַסען מיט שעהנע הייזער, מיט פּאַלאַצען און טהעאַטערן. אין די הייזער זענען אַלע זאַכען געשטאַנען אין אָרדנונג, ווי ביי זייערע לעבעדיגע בעלי־בתים. זיך ראַטעווענדיג פֿון טויט, האָבען די מענשען קיין צייט ניט געהאַט מיטצונעהמען

מיט זיך זייערע חפצים. אין פיעל ערטער האט מען אויך געפונען פער־פולווערטע סקעלעטען פון מענשען. די אויסגראבונגען אין הערקולאן און פאמפעיא האבען זיך נאך עד היום נים געענדיגט. די אש איז דורכגעגאנגען דורך די קלענסטע שפאלטען און עפנונגען. די הייזער אינעווייניג זענען אנגעפילט פון איין וואנד ביז דער אנדערער און פון אונטען ביז אויבען מיט א דיקער פערהארטעוועטער מאסע פון אש. מען דארף ארבייטען מיט דער גרעסטער פארויכט, כדי אבצוגראבען די אש אזוי, אז עס זאלען בלייבען אין גאנצען די מעבעל און בילדער, וועלכע עס געפינען זיך אומעטום. די ביידע פערשאטענע שטעדט גיבען אונז איצט א ריכטיגעס בילד פון דעם אמאליגען רוימישען לעבען.

די וואולקאנען זענען די אפטעסטע סבה פון ערדציטערנישען. זיי זענען אבער נים די איינציגע סבה. איצט איז בעוויזען געווארען, אז ערד־ציטערנישען קומען אויך פאר פון אנדערע סבות: פון די פערענדערונגען, וואס ענטשטעהען אין די טיעפע ערדמאסען, און פון דער ווירקונג, וואס עס מאכט אויף זיי דאס וואסער אונטער דער ערד. די ערד בעשטעהט פון פיעל פערשידענע פאכען, וואס ליגען איינער איבער דעם אנדערען. געהט דאס וואסער אריין אין אזא פאך, וואס בעשטעהט פון זאלץ, גיפס אדער קאלך, ד. ה. פון אזוינע זאכען, וואס צוגעהען אין וואסער, טראגט זיי דאן דאס וואסער צו ביסליכווייז אלץ מעהר אראב און ברייננט זיי אריין אין טייכען אדער ים'ען. דערפון ווערט דער פאך אלץ דינער, ביז וואנען ער קען מעהר נים אויסהאלטען אויף זיך די שווערקייט פון די אייבערשטע פאכען, ער פאלט איין און דורך דעם ווערען ארויסגערופען מיט אמאל גרויסע און פלוצימדיגע פערענדערונגען אין אלע ארומיגע און אייבערשטע פאכען, וועלכע גליטשען זיך אראב פון זייערע ערטער, צו־פלאצען און צוברעכען זיך. די גאנצע פערענדערונג געדויערט נור א פאר מינוטען, ביז די מאסען ערד און שטיינער געפינען ווידער זייער גלייכגעוויכט.

ערדציטערניש קען אויך קומען נאך פון אנדערע פערענדערונגען אין די ערדפאכען. ווען עס ליגט צום ביישפיעל א פאך פון לערם, צו וועלכען עס קומט אריין פיעל וואסער, ווערט דאן דער פאך ווייך ווי א קאשע און ער קען דערום מעהר נים האלטען אויף זיך די אייבערשטע פאכען, וועלכע לאזען זיך אין איהם פשוט אראב און רופען ארויס דורך זייער פאלען איין קלענער אדער גרעסער ערדציטערניש.

אויך דער ווינטער שפיעלט א געוויסע ראליע ביי ערדציטערנישען. אייז פערנעמט, ווי עס איז בעקאנט, א גרעסערען ארט ווי וואסער. ווען דאס וואסער ווערט אין די הויהלען פערפרארען, שפארט עס דורך די הויהלען. מאכט זיי גרעסער און ברעכט דורך נייע הויהלען. מיט דער צייט קענען דורך דעם איינפאלען גרויסע פאכען פון ערד און זייער פאלען קען ארויסרופען א ערדציטערניש.

די סימנים, וואס ווייזען פארויס אויף א קומענדיגע ערדציטערניש, איז שווער צו בעשטימען. פאר ערדציטערנישען, וואס ענטשטעהען דורך די פערענדערונגען אונטער דער ערד, האבען מיר קיין סימנים נים. פאר ערדציטערנישען אבער, וואס קומען פאר דורך די וואולקאנען, הערען זיך פריהער דונערן אונטער דער ערד, און די וואולקאנען הויבען אן שטארק צו רויכערן. ווען מען זעהט די סימנים פריהער, קען מען זיך נאך אמאל ראטעווען. אלענפאלס איז צו וואהנען נאהענט פון די וואולקאנען זעהר געפעהרליך, ווייל זיי קענען אויך פלוצים אויסברעכען; נאר די פרוכטבארע ערד, וואס איז געוועהנליך ביי די וואולקאנען, ציהט־צו צו זיך גלייך ווידער איינוואהנער, און נאך יעדער נייער ערדציטערניש בעזעצען זיך צוריק די מענשען נאהענט פון די וואולקאנען און טרויען זיי ווידער איין זייער גליק און זייער לעבען.

י. ל.

בריעפקאסטען דער אדמיניסטראציאן

אבאנענט נ' 3774—סאראקי: אייערע 4 ר' האבען מיר פערשריעבען: 3 ר' נאך אויפ'ן „יוד" ביז 2 אויגוסט און 1 ר' אויף דער „יודישע פאמיליע". אויף דער „וועלטגעשיכטע" ביטע בעזונדער געלד צו שיקען.

ה' לייוואנט—וואנקאווצי: פיר דער „וועלגעשיכטע" 1,50, פיר דער „פאלקסגעשיכטע" 2,30 ר', ביידע מיט פארטא.

ה' מאירזאהן—שאבא: איהר האט נאך נישט פערשפעטיגט.

ה' ג"ב ב סקי: ראדאמיסל: מיר האבען פערשריעבען 1,80 ר' אויפ'ן „יוד" און 98 ק' אויף רעכנונג פון דער „פאמיליע".

מיר האבען שאן איינמאהל מודיע געווען אז פון דעם זשורנאל צום ביליגען פרייז, ווערט קיין שום % נישט געגעבען.

ה' י' אזער—קי—אנטאפאל: אויף דער צייטונג אויף וועלכע איהר האט אונז געשיקט 1 ר' צושיקען אויף דער אדרעסע פון האקמאן נעהמען מיר קיין אבאנעמענט נישט אן; שרייבט וואס אנדערס צו שיקען?

ה' N. N.—צערניאק: ווי עס שיינט זייט איהר נאר אויסען דעם ענטפער אין „בריעפקאסטען" ווייל דאס „אז מען שיקט" ווייסט איהר דאך, נו טהוען מיר אייך צוליב און ענטפערן אייך אין בריעפקאסטען, אז מען שיקט אונטער דעם נומער 2672.

ה' גיב קל—מאן בערדיטשעוו, ה' מילער זגיערז, ה' מינצקאוועקי—קייעוו, ה' קניגאוו—קלעצק און ה' ריאבאיי—קייעוו: וועגען דער „וועלטגע־שיכטע" האבען מיר געענטפערט אין „יוד" נ' 7, ביטע צו לייענען.

ה' י. ר. ס.—דוואסק: פאר דעם דרוקען פון „נדבות" נעהמען מיר קיין געלד.

אבאנענט 2313—איוואקאוו: 1) קיין „פראבעבלעטער" פון אייגענע צייטונגען שיקען מיר נישט, און פון פרעמדע—האבען מיר נישט. 2) פאר דער „יודישע פאמיליע" ביטע בעזונדער געלד צו שיקען. 3) איין קאטאלאג שיקען מיר אייך.

ה' הוילפערן—אפארזעץ: מיר שיקען קיין „פראבע־בלעטער".

ה' דוד שט"כ—קייעוו: איין איינציגעס העפט „יודישע פאמיליע" קאסט 40 ק"פ.

ה' 2518—סעדליעץ: איהר קאנט שיקען 1,50 ר' וועט איהר דערווייל בעקומען די ערשטע 2 טהייל. — די 12 בילדער קאסטען 1 ר' מיט פארטא.—די „פאלקסגעשיכטע" פאר די אבאנענטען פון „יוד"—2,30 ר' מיט פארטא.

הה' געלבערט—יעקבשטאדט, אסטראווסקי—ראסטיוויצא: נאך די פראס־פעקטען ווענדעט זיך צום פערפאסער.

„למען ציון" פאדאלסק, כהן־ניעגין: די ביכער געפינען זיך.

Verlag ,,Achiasaf". Verantwortlicher Redacteur M. Berkowicz. Herausgeber, u. Buchdrucker Josef Fischer, Krakau.

שפּיגעל־פאבריק

ל. אידעלזאָהן, ווארשא

ביעליאנסקא נו׳ 1

עמפּפעהלט זיין גראָססעס לאַגער פאָן שפּיגעל, שפּיגעל־גלאָס, טרוימאָס אין דעטאַיל אונד ענגרא.

יין גפן כשר לפסח בהכשר הרבנים.

איך בעעהרע מיך דאָמיט מודיע צו זיין אַלע מיינע קונים און ווייך־הענדלער איבעראַל אַז מיין האַנדעלהויז פון בעססעראביער פּראָדוקטען, בעזאָנדערס פון אַלערליי בעסטע סאָרטען בעסעראַביער און קרימער וויינען, וועלכעס עקזעסטירט שוין זייט יאָהרען, האָב איך איבערגעפיהרט פון קאלאראש נאָך בענדערי. ביטע מיך צו בעעהרען מיט בעשטעלונגען וועלכע, ווי עס איז שוין מיינע קונים בעקאַנט, וועלען אָרדענטליך און פּינקטליך אויסגעפיהרט ווערען. איך שיק זאַנאַר 1 וויעדרא.

פּרייזקוראַנטען בחנם לכל דורש. מיין אַדרעססע :

Д. ЛЕМБЕРГУ, Бендеры, Бесс. губ.

פאַטאָגראַפירט ביינאַכט ! | פּאָרטרעטע !

פאַטאָגראַפישעס אטעליע

„ראַפאַעל"

ווארשא, דלוגא שטר. נו׳ 40

פילט אויס רעעל און צו דער צייט, צו מעסיגע פרייזען סאי בייטאָג סאי אבענדס ביז 7 אויינער (לויט בעשטעלונג אויך שפּעטער), פערשיעדענע פאָטאָגראַפיען, גרופּפען, פּאָרטרעטען ביז נאַטורגרעס, און אויך בראָשען, מעדאַליאָנען, ברעלאָקען, זאַפאַנקעס מיט פאָטאָגראַפישען בילד פון דער געוואינשטער פּערזאָן.

בראָשען א.ז.וו. מיט פאָטאָגראַפיען ! | פערגרעסערונגען !

Szkoła Handlowa z pensjonatem

Gailingen n. Renem. Baden.

Koncesjonowana przez Ministerium Wielkiego ks. Badeńskiego i pod nadzorem tegoż. Wychowanie ściśle religijne. Najzupełniejsze wykształcenie kupieckie. Wykład języków: niem., fran., ang., włos. i rosyjskiego. Śliczne zdrowe położenie. Najlepsze referencje.

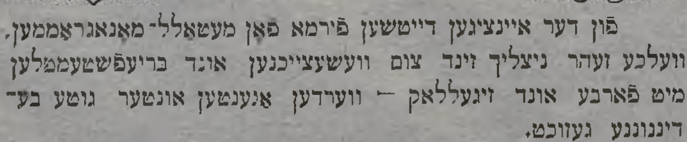
Dyrektor A. Rossman.

גענעראל־אגענט פיר

גאַנץ רוסלאנד.

M Riwkess Berlin NO. 43.

פון דער איינציגען דייטשען פירמא פאָן מעטאַלל־מאָנאָגראַממען, וועלכע זעהר ניצליך זינד צום וועשעצייכנען אונד בריעפשטעמפּלען מיט פאַרבע אונד זיגעללאַק — ווערדען אַגענטען אונטער גוטע בעדינגונגע געזוכט.

Пользуйтесь случаемъ!

Только за 5 руб. высылаю коллекцію морскихъ раковинъ перламутровыхъ разныхъ породъ. Спеціальная мастерская изделій изъ раковинъ и бронзы письменныхъ и туалетныхъ принадлежностей. На коллекцію задатокъ въ размѣрѣ 25% высылаю франко.

Адресъ: В. А. ТРАИНИНУ Варшава, Наевки 35.

Кадишъ и Изкойръ

Заупокойныя молитвына русскомъ яз. еврейскій діалектъ русскими буквами. Цѣна 20 к. — Книгопродавцамъ уступка.

Одесса, Книгопродавцу Абраму Ривкину, Еврейская 37.

איך וואונדער זיך

וואס די וועלט חדוש׳ט זיך ווי אזוי לאהנט מיר צו פערקויפען דעם בעסטען דעגראס אזוי שפּאָט ביללינ (3,25 ר׳ א פוד). עס איז גאַנץ איינפאַך : איך קויף מאטעריאל אין גרויסע פּאַסטענס, קויפע פיר באאר געלד, פערקויפע פיר באאר געלד, אונד האבע קיין איינפאלל, ארבייט זעלבסט, קיינע פערמיטלער, קיינע רייזענדע, פערדיענע נור קליינע פּראָצענטען דערפאר קאן איך נור פערקויפען דעגראס צו 3,25 ר׳ א פוד.

צו פּראָבע שיק איך אפילו 5 פוד.

Варшава Дикая 45.

И. М. Матузонъ.

דר. מ. גאָטטליעב

אָרדינאַטאָר דער קייזערליכען אוניווערסיטעט־קליניק

ווארשא. קאַרמעליצקא 4.

מען קאָן דורך מיר קויפען אַלע בעסאַראבישע פּראָדוקטען, היינו : קוקורוז, וויין, גערשטען, קאָרן, רעפּאג, וויין־נים וכדומה.

מיין אדרעסע : г. Бѣльцы. (Бесс.) Л. Розенталю.

Новооткрытые „Московскіе Номера", комфортабельно устроенные съ образцовой прислугой. При номерахъ домашній ресторанъ. Цѣны отъ 50 к. до 3 руб. за номеръ. Х. Мосевицкій, Варшава ул. Новолипки 10, противъ 2-ой Гимназій.

לבעלי בריתי לזכרון תמיד !!!

אדריסתי היא רק בת ג׳ מלים :

Я. Нейдичъ Варшава.

פראספעקט ישולה חנם לכל דורש

!! מעבלירטע צימער !!

מוסטערהאַפט זויבער און בעקוועם איינגעאָרדענט, אים פרייזע פון 50, 60, 75, 90, 1,25, 1,50 ביז 2 רו״כ א טאָג. בארע־צימער (וואַננעס), גאַזבעלייכטונג. רעעלע בעהאַנדלונג און פינקטליכע בעדיענונג. מיטאָגע פרישע און שמאַקהאַפטע פון 35 קאָפּ. אן סאַמאָווארען א 10 קאָפּ.

ח. דוואָרעצקי, סט.־יערסקא נו׳ 34.

Меблированныя комнаты Х. М. Дворецкаго, Варшава Св. Георгія 34.

Рекомендуется

комфортн. гостинница

„ВИКТОРІЯ"

ЯКОВА ФАЙНШТЕЙНА

въ г. Кобринѣ гродн. губ.

Номера совсѣми удобствами и по умѣреннымъ цѣнамъ.

ווער עס וויל גוטע שפּייזען עסען זאָל מיין אדרעס נישט פערגעסען, ביי מיר איז פריהשטיק אבענדברויט מיטאגען פריש און גוט קיינער וועט זיך נישט בעקלאגען.

אדרעס : לעווין גענשא 18 וו. 23.

דאנטיסט

בערלין־קרופיצקי, ווארשא

נאַלעווקי נו׳ 7

ספּעציאַליטעט־קינסטליכע צאָהנע קאראנען און בריקען ארבייט (אָהנע גומען).

!! רעפּערירט אין 2 שטונדען !!

איין בעדייטענדען פערדיענסט

גיעבט די נייע ערעפנעטע פאַבריק, יעדען דער די אגענטור פאָן פערקויף זעהר גאַנגבארער אַרטיקעלן אננימט, וויר איבערשיקען איינען רייך איללוסטרירטען אלבום און פרייסקוראַנט פיר 25 קאָפּ׳ אין פּאָסטמאַרקען, וועלכע ווערען אבגעצויגען פון דער ערשטער בעשטעלונג.

אדרעסע :

фабрика Л. Кауфмана & Ко. Бѣлостокъ.